

Opetusministerio

Undervisningsministeriet

Taikalamppujen valossa

Lastenkulttuurikeskusten arviointi

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar

Taikalamppujen valossa

Lastenkulttuurikeskusten arviointi

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25

Päivi Granö, Esko Korkeakoski ja Maria Laukka

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto/Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut>

Yliopistopaino / Universitetstryckeriet, 2006

ISBN 952-485-208- X (nid./htf)

ISBN 952-485-209-8 (PDF)

ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:25

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)</p> <p>Päivi Granö, Esko Korkeakoski ja Maria Laukka</p>	<p>Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä</p>
	<p>Toimeksiantaja Opetusministeriö</p>
	<p>Toimielimen asettamispyvm Dnro</p>
<p>Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Taikalamppujen valossa (Aladdins lampa lysér)</p>	
<p>Julkaisun osat Muistio + liite</p>	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opetusministeriö käynnisti lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalampun toiminnan osana lastenkulttuuripoliittisen ohjelman toteuttamista. Verkoston tavoitteena on kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita koko maassa tukemalla jo olemassa olevien lastenkulttuurikeskusten toimintaa ja edistämällä palveluiden syntyä sinne, missä niitä ei vielä ole. Lähtökohtana toiminnalle on toisia täydentävä tavoitteenasettelu, yhdenvertaisuus ja saavutettavuus toimintaperiaatteina sekä pyrkimys laadukkaaseen toimintaan aloilla ja alueilla, joilla esiintyy pulaa osaajista ja toimijoista.</p> <p>Ensimmäiselle toimikaudelle 2003–2005 valittiin seitsemän toimijaa, joita olivat: pääkaupunkiseudulta yhteistyötä tehneet Anantalon taidekeskus Helsingistä ja kaupungin kulttuuripalvelujen Taikalamppu Vantaalta, lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX Hämeenlinnasta, Kulttuurianta Jyväskylästä, Nuoris- ja kulttuurikeskus NUKU Oulusta, LASTU Lapinlahdelta, sekä Satakunnan lastenkulttuurikeskus Porista. Verkoston jäsenille kullekin asetettiin kehittämistehtäviä lastenkulttuurin eri toimintamuotoihin ja lisäksi eri taiteen aloihin liittyen.</p> <p>Tammikuussa 2005 opetusministeriö asetti työryhmän arvioimaan verkoston ensimmäisen kauden toimintaa. Työryhmään kuului kolme arvioitsijaa; toiminnanjohtaja TaM Maria Laukka (Voipaalan taidekeskus ja lastenkulttuurikeskus), maisematutkimuksen vs. professori, TaT Päivi Granö (Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitos, Turun yliopisto) ja dosentti Esko Korkeakoski (Koulutuksen arviointisihteeristö, Jyväskylän yliopisto).</p> <p>Arvioinnin lähtökohtana oli saada tietoa siitä, miten ministeriön asettamat kehittämistehtävät olivat toteutuneet verkoston toiminnassa. Pääpaino oli siinä arviointitiedossa, jota voidaan käyttää edelleen kehittämistyössä. Arviointi suoritettiin ulkoista ja itsearviointia käyttäen. Arvioinnin tulokset perustuvat arvioijien saamiin itsearviointi- ja muihin materiaaleihin sekä arviointikäynteihin keskuksissa.</p> <p>Työryhmä luovutti arviointiraportin opetusministeriölle 13.2.2006. Raportissa esitetään arvioivia johtopäätöksiä, kehittämistarpeita ja suosituksia. Työryhmän arvion mukaan Taikalamppu-verkoston keskuksat ovat mm. aktivoituneet opetusministeriön rahoituksen ansiosta. Yhteistyö verkoston toimijoiden välillä ja alueilla on lisääntynyt, mutta erityisesti kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö on vielä satunnaista. Kohderyhmistä 13 -vuotiaiden ja sitä vanhempien nuorten toiminta on ohuinta. Taikalamppu-verkoston kehittämistä toimintamalleja tai synnyttämiä hyviä käytäntöjä on levitetty verkoston sisällä ja laajemminkin kulttuurikeskusten käyttöön. Yleisesti voidaan todeta, että lastenkulttuuritoiminnan volyyymiin ja suuntautumiseen verkostolla on ollut myönteistä vaikutusta. Kehittämisuosituksina arviointiryhmä esittää mm. taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurikeskusten toiminnan tehtävälueiden selkiyttämistä, lastenkulttuurin perustutkimuksen kehittämistä, taiteidenvälisen työn merkityksen korostamista teemana mm. leikki ja leikkiympäristöt ja lastenkulttuurikeskusten tai vastaavien työn säädosperusteista määrittelyä.</p> <p>Opetusministeriö kiittää Maria Laukkaa, Päivi Granötä ja Esko Korkeakoskea ansiokkaasti tehdystä arviointiraportista. Lisäksi suuret kiitokset saavat myös Taikalamppu-keskukset, jotka suhtautuivat arviointiprosessiin erittäin myönteisesti ja toimittivat arviointijoille tarvittavan materiaalin.</p>	
<p>Avainsanat Lastenkulttuuri, Taikalamppu, lastenkulttuurikeskusten verkosto</p>	
<p>Muut tiedot</p>	
<p>Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:25</p>	<p>ISSN 1458-8102</p> <p>ISBN 952-485-208-X (nid.) 952-485-209-8 (PDF)</p>
<p>Kokonaissivumäärä 52</p>	<p>Kieli suomi</p> <p>Hinta</p> <p>Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Jakaja Yliopistopaino</p>	<p>Kustantaja Opetusministeriö</p>

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Päivi Granö, Esko Korkeakoski ja Maria Laukka	Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättande av Dnro		
Publikation (även den finska titeln) Aladdins lampa lyser (Taikalamppujen valossa)			
Publikationens delar promemoria samt bilagor			
<p>Undervisningsministeriet startade verksamheten i Aladdins lampa, nätverket av barnkulturcenter, som ett led i genomförandet av det barnkulturpolitiska programmet. Syftet med nätverket är att utveckla konst- och kulturtjänster för barn och unga i hela Finland genom att stödja verksamhet i redan verksamma barnkulturcenter och främja uppkomsten av kulturtjänster där sådana ännu inte finns. Utgångspunkten för verksamheten är målsättningar som kompletterar varandra, likvärdighet och tillgänglighet som verksamhetsprinciper samt en strävan efter högklassig verksamhet inom sådana branscher och områden där det råder brist på kunnigt folk och aktörer.</p> <p>För den första verksamhetsperioden 2003-2005 valdes sju aktörer: Annegårdens konstcentrum från Helsingfors och Vanda stads kulturtjänster, vilka bedrivit samarbete i huvudstadsregionen, barn- och ungdomskulturcentret ARX från Tavastehus, Kulttuuriaitta från Jyväskylä, ungdoms- och kulturcentret NUKU från Uleåborg, barnkulturcentret Lastu från Lapinlax samt Satakunta barnkulturcenter från Björneborg. Varje medlem i nätverket tilldelades utvecklingsuppgifter som anknyter till olika verksamhetsformer inom barnkulturen och även till olika konstarter.</p> <p>I januari tillsatte undervisningsministeriet en arbetsgrupp för att utvärdera verksamheten under nätverkets första verksamhetsperiod. I arbetsgruppen ingick tre utvärderare: verksamhetsledare KoM Maria Laukka (konstcentret och barnkulturcentret i Voipaala) tf. professorn i landskapsforskning KoD Päivi Granö (Institutionen för kulturproduktion och landskapsforskning, Åbo universitet) och docent Esko Korkeakoski (Sekretariatet för utbildningsutvärdering, Jyväskylä universitet).</p> <p>Via utvärderingen ville man få information om hur de av ministeriet givna utvecklingsuppgifterna hade genomförts inom nätverket. Huvudvikten lades vid sådan utvärderingsinformation som kan utnyttjas i det framtida utvecklingsarbetet. Utvärderingen skedde i form av extern utvärdering och självvärdering. Utvärderingsresultaten baserar sig på det självvärderings- och annat material som utvärderarna fått samt på utvärderingsbesök i centren.</p> <p>Arbetsgruppen överlämnade en utvärderingsrapport till undervisningsministeriet 13.2.2006. I rapporten presenteras slutledningar, utvecklingsbehov och rekommendationer. Enligt arbetsgruppens bedömning har barnkulturcentren Aladdins lampa aktiverats tack vare finansieringen från undervisningsministeriet. Samarbetet mellan de olika aktörerna i nätverket och i regionerna har ökat, däremot är i synnerhet det nationella och internationella samarbetet fortfarande slumpmässigt. Om man ser till målgrupperna är verksamheten för 13-åringar och äldre ungdomar av blygsam art. Verksamhetsmodeller som utvecklats i nätverket eller god praxis som det givit upphov till har spritts inom nätverket och även i vidare kretsar bland kulturcentren. Allmänt kan konstateras att nätverket har haft en positiv inverkan på barnkulturverksamhetens volym och inriktning. De utvecklingsrekommendationer som utvärderingsgruppen lägger fram är bl.a. att uppgifterna mellan den grundläggande konstundervisningen och verksamheten i barnkulturcentren klargörs, att en grundexamen i barnkultur utvecklas, att betydelsen av arbete mellan olika konstarter lyfts fram, bl.a. under temat lek och lekmiljöer, och att arbetet i barnkulturcenter eller motsvarande definieras på författningsnivå.</p> <p>Undervisningsministeriet tackar Maria Laukka, Päivi Granö och Esko Korkeakoski för en förtjänstfull utvärderingsrapport. Ett stort tack går också till barnkulturcentren Aladdins lampa, som förhöll sig ytterst positivt till utvärderingsprocessen och försåg utvärderarna med behövligt material.</p>			
Nyckelord Barnkultur, Aladdins lampa, nätverket av barnkulturcenter			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2006:25	ISSN 1458-8102	ISBN 952-485- 208- X (htf.) 952-485- 209-8 (PDF)	
Sidoantal 52	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Publisher
Ministry of Education

Description

Date of publication

Authors (If a committee: name, chair, secretary) Päivi Granö, Esko Korkeakoski ja Maria Laukka	Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland		
	Contracted by Ministry of Education		
	Committee appointed on	Dnro	
Name of publication In the light of Aladdin's Lamp			
Parts Report			
Abstract <p>The Ministry of Education has launched children's culture activities in a network called Taikalamppu (Aladdin's Lamp) as part of its children's culture programme. The Ministry's aim is to develop cultural services for children and young people in the whole country by supporting existing children's culture centres and promoting the establishment of services where none exist. The operational idea is equity and accessibility, mutually complementary objective-setting and aspiration to quality activities in areas and regions suffering from lack of knowledgeable actors and providers.</p> <p>In the first period 2003–2005, Taikalamppu comprised seven centres: Annantalo Art Centre (Helsinki) and Taikalamppu (Vantaa) from the Helsinki Metropolitan Area; ARX Arts Centre for Children and Young People (Hämeenlinna); Kulttuurianta (Jyväskylä); Children's Art Centre LASTU (Lapinlahti); Youth and Culture Centre NUKU (Oulu); and Pori Centre for Children's Culture. Each member of the network was assigned development tasks relating to different forms of activities in children's culture and to different art forms.</p> <p>In Januari 2005 the Ministry set up a team to review the activities of the first period. The evaluation team had three members: Ms Maria Laukka (Managing Director, Voipaala Art Centre and Children's Cultural Centre), Professor Päivi Granö (International Institute of Applied Aesthetics, University of Turku) and Adjunct Professor Esko Korkeakoski (Education Evaluation Secretariat, University of Jyväskylä).</p> <p>The purpose was to find out how the development tasks set by the Ministry had been realised in the network. The focus was on evaluation data which can be used in further development. The findings are based on the self-evaluations and other material submitted by the Taikalamppu centres to the evaluators and on site visits.</p> <p>The evaluation report was submitted to the Ministry of Education on 13 February 2006. It puts forward evaluative conclusions, development needs and recommendations. According to the evaluation team, the Ministry of Education funding has activated the centres forming the Taikalamppu network. They have stepped up cooperation amongst themselves and in their regions, but national and international cooperation is still sporadic. As regards different target groups, provision geared to the 13+ age groups is the least robust. Action models and best practices generated within Taikalamppu have been disseminated within the network and to centres outside it. In general, it can be said that the network has had a positive effect on the volume and targeting of children's culture. The team recommends that the division of tasks in extracurricular art education be further clarified, an education programme be developed in children's culture, the importance of interaction between different art forms be highlighted around themes like play and play environments, and the work of children's culture centres and corresponding bodies be defined in legislation.</p> <p>The Ministry thanks Maria Laukka, Päivi Granö and Esko Korkeakoski for their commendable evaluation report and the Taikalamppu centres for taking a very positive view of the evaluation process and for providing the evaluators with the necessary materials.</p>			
Children's culture, Aladdin's Lamp, network of children's culture centres			
Other information			
Name and number of series Reports of the Ministry of Education, Finland 2006:25	ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-208-X (pbk.) 952-485-209-8 (PDF)	
Number of pages 52	Language Finnish	Price	Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education	

Opetusministeriölle

Opetusministeriön rahoittama lastenkulttuurikeskusten verkosto eli ns. Taikalamppu-verkosto aloitti toimintansa vuonna 2003. Verkoston tehtävänä on ollut kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluja koko maassa.

Verkoston toiminta ja siihen mukaan pääseminen ovat herättäneet kuntien kulttuuritoimen kiinnostusta laajasti. Hakemuksia tuli runsaasti jo toimintaa suunniteltaessa vuonna 2002. Verkoston toimikautena 2003–2005 seitsemän keskusta sai opetusministeriön rahoituksen ja samalla keskeiset tehtävät omille painopistealueilleen.

Vuoden 2005 päättyessä ensimmäinen toimintakausi tuli täyteen Helsingin, Hämeenlinnan, Jyväskylän, Lapinlahden, Oulun, Porin ja Vantaan lastenkulttuurikeskuksilla. Kolmen vuoden työ kulttuurin saralla on lyhyt. Toiminta on kuitenkin jo ehtinyt näyttää mahdollisuutensa, löytää paikkansa ja osittain myös vakiintua kullakin paikkakunnalla ja jonkin verran niiden lähialueillakin.

Toiminnan arviointia varten opetusministeriö asetti arviointiryhmän vuoden 2005 alussa. Sen tehtäväksi tuli arvioida Taikalamppu-verkoston toiminta kolmen vuoden aikana. Arvioinnin tulokset perustuvat arvioijien saamiin itsearviointi- ja muihin materiaaleihin sekä arviointikäynteihin keskuksissa. Ryhmän toimikausi päättyi 15.2.2006.

Arviointiraportti sisältää nykyisen lastenkulttuurityön taustan, arvioinnin perusteet ja arviointityön menetelmät, seitsemän keskuksen yksilöidyt arvioinnit sekä yhteenvedon, joka sisältää arvottavat päätelmät, kehittämistarpeet ja -suositukset.

Kiitämme lastenkulttuurikeskuksia saamistamme monipuolisista materiaaleista, kiinnostavista keskusteluista sekä avoimesta ilmapiiristä arviointikäynneillämme.

13.2.2006

Esko Korkeakoski

Päivi Granö

Maria Laukka

Sisältö

1 Arvioinnin taustaa	9
1.1 Miksi lastenkulttuurikeskuksia	9
1.2 Arviointi ja julkinen kritiikki	11
1.2.1 Lastenkulttuurin arvioinnista	11
1.3 Merkityksestä ja merkityksellisyydestä lasten ja nuorten kulttuurityössä	13
1.4 Lastenkulttuurikeskusten arvioinnin lähtökohtia	15
1.4.1 Taikalamppu-verkoston tehtävät	15
1.4.2 Arvioinnin säädösperusta	16
1.4.3 Lasten ja nuorten kulttuurikasvatuksen kehittämisen tarpeita	17
1.4.4 Lasten ja nuorten kulttuuritoiminta arvioinnin kohteena	18
1.4.5 Lapsi ja nuori kulttuuri- ja taidekasvatuksen kohteena ja subjektina	18
1.4.6 Lastenkulttuurikeskusten ulkoinen arviointi	19
1.4.7 Itsearviointi oman toiminnan arvioinnissa	20
1.5 Arvioinnin käsitteitä ja menetelmiä	21
1.5.1 Arvioinnin menetelmiä	21
1.5.2 Arviointitulosten arvottaminen	22
1.5.3 Arviointiaineiston hankkiminen	23
1.5.4 Arvioinnin luotettavuuden tarkastelua	23
2 Taikalamppu-verkoston keskusten arvioinnit	24
2.1 Helsingin Annantalon taidekeskus	24
2.1.1 Taustaa	24
2.1.2 Resurssit	25
2.1.3 Toiminta verkostossa	25
2.1.4 Yhteenveto	27
2.2 Hämeenlinnan lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX	27
2.2.1 Taustaa	27
2.2.2 Resurssit	28
2.2.3 Toiminta verkostossa	28
2.2.4 Yhteenveto	29
2.3 Jyväskylän lasten ja nuorten kulttuurikeskus Kulttuuriaitta	30
2.3.1 Taustaa	30
2.3.2 Resurssit	31
2.3.3 Toiminta verkostossa	31
2.3.4 Yhteenveto	32
2.4 Lastenkulttuurikeskus LASTU Lapinlahdella	33
2.4.1 Taustaa	33
2.4.2 Resurssit	34
2.4.3 Toiminta verkostossa	34
2.4.4 Yhteenveto	35
2.5 Oulun Nuoriso- ja kulttuurikeskus, NUKU	35
2.5.1 Taustaa	35
2.5.2 Resurssit	36
2.5.3 Toiminta verkostossa	36
2.5.4 Yhteenveto	38

2.6 Porin lastenkulttuurikeskus - Satakunnan lastenkulttuuriverkosto	39
2.6.1 Taustaa	39
2.6.2 Resurssit	39
2.6.3 Toiminta verkostossa	40
2.6.4 Yhteenveto	42
2.7 Vantaan lasten ja nuorten kulttuurikeskus, Vantaan kaupungin kulttuuripalvelujen Taikalamppu	42
2.7.1 Taustaa	42
2.7.2 Resurssit	43
2.7.3 Toiminta verkostossa	43
2.7.4 Yhteenveto	44
3 Tilakäytäntöjen arviointia	46
3.1 Lapsi on aina jossakin	46
4 Arvioivia johtopäätöksiä, kehittämistarpeita ja -suosituksia	49
4.1 Kehittämistarpeita	50
4.2 Kehittämissuosituksia	51
<i>Esimerkki Taikalampun arviointikäyntien ohjelmasta</i>	52

1 Arvioinnin taustaa

Maria Laukka

1.1 Miksi lastenkulttuurikeskuksia

Lastenkulttuurin käsite on ollut vasta noin kolmekymmentäviisi vuotta aktiivisessa käytössä. Sitä ennen puhuttiin kasvatuksesta ja koulutuksesta, mutta kulttuuri oli eriytymätöntä perinteiden siirtämistä, kasvatusta yhtenäiseen arvomaailmaan.

Kulttuuri itsessään eli menneisyyden ja perinteen varassa. Lapsille kerrottiin vanhempien lapsuudesta, luettiin omassa lapsuudessa luettuja ja kuultuja tarinoita, laulettiin lapsena opittuja lauluja. Muisti ja muistot ovat olleet kulttuurin kasvualusta. Kirjallisuudessa, leikeissä, leikkikaluissa on periytynyt edellisten sukupolvien lapsuus.

Aukusti Salon alakansakoulun opetussuunnitelmassa vuodelta 1935 oli tavoitteita, joita tänä päivänä asetamme hyvälle lastenkulttuurille. Koulun piti olla laboratorio eikä auditorio, olemukseltaan seinätön sulautuminen elämään ja yhteiskuntaan. Koulun piti antaa kokonaisopetusta, jossa käden taidoilla ja havainto-opetuksella oli keskeinen sijansa.

Nykyisessä päivähoitossa ja esikoulussa tunnustetaan vielä samankaltaisia tavoitteita. Sen sijaan perusopetus tuntuu tarvitsevan tuekseen koulun ulkopuolista kulttuurityötä. Sitä tulisi olla tarjolla ennen kouluaikaa, kouluaikana että kouluajan ulkopuolella, jolloin lasten ja nuorten tulisi saada hyviä kulttuuriharrastuksia.

Tämän päivän näkökulmasta Aukusti Salon alakansakoulu on ollut vilpittömän koulutus- ja kasvatustieteen edustaja, kasvatusta vailla kilpailua, vailla oheiskasvattajia. Sanaa lastenkulttuuri ei tarvittu, koska lastenkulttuuri oli saumaton osa yhtenäistä valtakulttuuria.

Lastenkulttuurin käsite syntyi vasta 1960- ja 1970-lukujen taitteessa toteamuksesta, jonka mukaan lastenkulttuuri oli ajautumassa kaupallisen roskakulttuurin tielle. Suomalaiseen tietoon asia nousi 1968 ruotsalaisen Gunilla Ambjörnsonin kirjan myötä, jonka Tuula Ikonen ja Kari Vaijärvi ripeästi suomensivat ja toimittivat Suomen oloja vastaavaksi. Tuolloin nähtiin mahdolliseksi arvioida lastenkulttuurin tilaa kauttaaltaan, sen tuotantoa ja kulutusta - tänä päivänä tehtävä on paljon monimutkaisempi. Asetelma oli mustavalkoinen: ”skrääp-kulttuur”, kulttuuririhkama, nimettiin vastakohtaksi hyvälle, uhanalaiselle lastenkulttuurille.

Hyvä, uhanalainen, tarkoitti esimerkiksi laatukirjallisuutta lapsille ja nuorille. Hyvän kirjallisuuden varassa olivat syntyneet kuvitustaide, teatteriesitykset, baletit ja satuelokuvat. Ongelmana vain oli, että ne eivät vastanneet muuttunutta todellisuutta.

Väliin iski uusi elinvoimainen laji, jota silloin sanottiin kioskirjallisuudeksi, monikansalliseksi massatuotannoksi ja piilovaikuttamiseksi. Entisestä maailmasta oli jäljellä vielä

1970-luvun murroksessa usko kasvattajan mahdollisuuksiin säädellä lastenkulttuurin valintoja ja vaikutuksia. Tilanne nähtiin mustavalkoisena.

Näin ei enää ole. Opettajat ja vanhemmat ovat tottuneet oheiskasvattajiin, joita media tuottaa. Tämän päivän kasvuympäristö kotona ja koulussa on sulautunut monikansalliseen lastenkulttuurin suurtuotantoon, jossa lapsen oma osallistuminen on kuluttamista ja vastaanottamista. Rajat viihdekulttuurin ja korkeakulttuurin väliltä ovat kadonneet. Oheiskasvattajat ovat saamassa hallitsevan aseman kulttuurissa. Koulu ja koti hakevat uudelleen omia asemiaan.

Koulun kulttuurityötä tukemaan ja puutteita korjaamaan on Suomeen kasvanut 1980-luvulta lähtien melko tiheä taiteen perusopetuksen verkko, jota varmasti voidaan pitää kansainvälisesti ainutlaatuisena. Sen on kuitenkin arvioitu kasvattavan lapsia eriarvoisella tavalla kulttuuriharrastuksiin, joista suuri enemmistö jää ilman etenkin syrjäseuduilla.

Tilannetta korjaamaan on syntynyt vähitellen lastenkulttuurikeskuksia eri paikkakunnille. Opetusministeriön rakentamasta, Taikalampuksi nimetystä verkostosta on haettu apua lastenkulttuurikeskusten tueksi. Nämä tähtäävät toimintansa ennen kaikkea perusopetuksen ja päiväkotien kulttuurikasvatukseen. Taikalampusta on tullut Suomen taide-elämään mielenkiintoinen kasvupaikka, voimakenttä, jossa todella tapahtuu. Lastenkulttuurin ja taidekasvatuksen kytevä kasvutarve on saanut tarvitsemaansa vahvistusta aineellisesti ja henkisesti.

Monien alojen taiteilijat ovat aktivoituneet lastenkulttuurikeskusten tarjoamissa opetustehtävissä kehittelemään uusia toimintamuotoja. Erityisesti Taikalamppu-toiminnan suoma yksilöllinen vapaus on auttanut kehittelemään uuden tyyppisiä taidekasvatuksen ja lastenkulttuurin käytäntöjä.

Taikalamppu-verkosto on vahvistanut lastenkulttuurin käytössä olevaa taiteilijareserviä, antanut työtilaisuuksia ja koulutusmahdollisuuksia monille. Taikalamppu on kasvattanut tulevaa taideyleisöä. Lapset ja nuoret kasvavat elävään kulttuuriharrastukseen, joka aktivoi heitä koko elämän ajan.

Nykyisin kuulee usein kritiikkiä siitä, että taiteilijoita koulutetaan liiaksi ja kilpailu kovenee. Tilannetta voidaan katsoa putken toisesta päästä: taiteen kysyntää saadaan syntymään kasvattamalla taiteelle laajapohjaisempi yleisö, jolla on enemmän taiteentuntemusta ja omaa harrastusta. Hyvän taidekasvatuksen myötä saadaan taiteelle enemmän sekä kysyntää että tarjontaa.

Lastenkulttuurikeskuksille on määritelty eri painopistealueita kehiteltäviksi. Toistaiseksi näistä puuttuu leikki ja leikin tutkimus sekä systemaattinen lastenkulttuurin arviointi ja kritiikki. Ne olisi hyvä liittää joihinkin lastenkulttuurikeskuksiin yhteistyössä asiasta kiinnostuneiden korkeakoulujen kanssa.

Edelleen olisi aihetta muodostaa lastenkulttuurin perustutkinto tukemaan lasten parissa työskentelevien ammattitaitoa. Vaikka lastenkulttuurin monipuolisuus on rikkautta, sen viriäminen monista eri lähtökohdista ja edellytyksistä moniin erilaisiin tarpeisiin on myös hajanainen, vaikeasti hallittava ja arvioitava voimakenttä.

Taidekasvatuksen jouduttua ahtaalle perusopetuksen tuntijaossa tilannetta on pyritty korjaamaan monimuotoisella taiteen perusopetuksella. Sen ongelmana lasten kannalta on valikoivuus ja usein vaikea saavutettavuus.

Lastenkulttuurikeskusten myötä on saatu uusia mahdollisuuksia laajapohjaiseen, saavutettavaan ja demokraattiseen kulttuuri- ja taidekasvatukseen. Lastenkulttuurikeskukset voivat toimia ennen kaikkea perusopetuksen antaman taideopetuksen vahvistajana ja tukena. Lisäksi lastenkulttuurikeskusten palveluja käyttävät päiväkodit, perhepäivähoito, seurakuntien kerhot, vastaanottokodit, sairaalat ja lapsiperheet. Hyvä lastenkulttuurikeskus on myös

kasvattajien kohtaamispaikka ja mahdollisuus täydennyskoulutukseen.

Yleissivistävän opetuksen, taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurikeskusten väliset yhteistyösuhteet ja toimiva rinnakkainelo hakevat monin paikoin vielä ratkaisuaan. Vuorovai-
kutusta ja yhteistyötä on, mutta myös ennakoasenteita ja kilpailua resurssista. Kunnilla on
vielä epätietoisuutta lastenkulttuurikeskusten rooleista suhteessa taiteen perusopetukseen.
Taiteen perusopetuksen katsotaan usein riittävän, vaikka se kattaakin vain joiltain osin las-
tenkulttuurikeskusten tehtäviä.

Hyvä lastenkulttuurikeskus voi tarjota palveluja, joita taiteen perusopetus ja koulut
tarvitsevat: näyttelyjä, konsertteja ja muita kulttuuritapahtumia. Taiteen perusopetus puo-
lestaan tarjoaa näyttöjä, joista laajempi yleisö sekä kasvattajat ja opettajat saavat rikkaita
virikkeitä.

Lastenkulttuurikeskuksissa on myös toimintaa, jota ei ole perusopetuksessa eikä taiteen
perusopetuksessa. Näitä ovat avoimet työpajat, joihin voivat hakeutua “valikoimattomat”
lapset ja nuoret oman harrastuksensa mukaan. Työpajatoiminta palvelee myös uusia in-
novatiivisia kulttuurityön menetelmiä. Työpajatoimintaakin on suosittava, jotta lapsilla ja
nuorilla olisi riittävä mahdollisuus omaehtoiseen harrastuksiin.

Tavoitteena on yhden lapsen kannalta osallisuus taiteen perusopetuksen jossain yksi-
kössä sekä päiväkodin tai koulun kautta saavutettu osallisuus lastenkulttuurikeskuksen tar-
jontaan. Primääri lähtökohta kuitenkin on, että perusopetus voisi tuntijakonsa ja opetus-
suunnitelmansa avulla turvata kaikille oppilaille monipuolisen ja riittävän taideopetuksen.
Nyt kaikille avoin lastenkulttuurikeskus voi ottaa vastaan sinne omia aikojaan hakeutuvat
lapset tai ne lapset ja nuoret, jotka muutoin saattavat jäädä kulttuurikasvatukseen tarjonnasta
vähälle tai jopa sen ulkopuolelle.

1.2 Arviointi ja julkinen kritiikki

1.2.1 Lastenkulttuurin arvioinnista

Lastenkulttuuri eroaa aikuisten kulttuurista monin tavoin. Sitä leimaa nopeitempous ja
hetkellisyys, mutta silti se on luonteeltaan kokonaisvaltaista vaikuttamista lapsen persoonal-
lisuuteen.

Lastenkulttuurin julkinen kritiikki on kehittymätöntä. Niillä alueilla missä sitä perinteis-
esti eniten on harjoitettu, kuten lastenkirjallisuuden arvioinnissa, on lisäksi menossa yleis-
emminkin kritiikin kriisi: lehdet ovat vähentäneet kritiikille annettua palstatilaa toisenlai-
sen materiaalin kustannuksella.

Lastenkulttuuria on totuttu arvioimaan hyvän tarkoituksen tähden hyväntahtoisesti.
Asenteellinen myötämielisyys lienee ollutkin tarkoituksenmukaista kun lastenkulttuuritar-
jontaa oli niukasti ja sen tuottamista oli rohkaistava. Tosin arviointi on aina ollut satunnais-
ta ja sitä on leimannut leikkisä välinpitämättömyys ja jopa alentuva ja vähättelevä suhtau-
tuminen.

Vanhat asenteet, joista toki ollaan jo pääsemässä, ovat ristiriidassa tavoitteellisen ja kun-
nianhimoisen lastenkulttuurityön kanssa, joka nykyisellään sisältää myös aimo annoksen
kilpailua. Tehtävissään pitkälle erikoistuneet lastenkulttuurityön tekijät kaipaavat asiallista
julkisuutta ja kritiikkiä.

Toivottavaa olisi, että media ottaisi käyttöönsä lastenkulttuuria johdonmukaisesti seu-
raavia vastuullisia toimittajia. Myös lasten ja nuorten oma ääni on tärkeä osa julkista arvi-
ointia. Tämän osuuden voikin ilahduttavasti nähdä lisääntyneen tiedotusvälineissä.

Arvioinnin kehittämiseen tarvittaisiin valtion taidetoimikuntien nykyiseen kokoonpanoon erillinen lastenkulttuuritoimikunta. Arviointitehtävien laajentuessa tilanne käynee nykyisessä järjestelmässä työlääksi ja vaikeaksi hallita.

Kun lastenkulttuurin palveluja ja tuotteita arvioidaan, olisi haettava vastausta seuraaviin kysymyksiin:

Mitkä ovat arvioitavana olevan lastenkulttuurin eettiset ja kasvatukselliset, esteettiset ja kulttuuriset tavoitteet? Mikä tavoite korostuu? Mitä tarjonnalla saavutetaan?

Lastenkulttuurityössä korostuvat aina kasvatukselliset tavoitteet. Erityisesti taideterapian merkitys on kasvussa. Pitkään ammatissa toimineet opettajat toteavat usein lapsissa enemmän käytöshäiriöitä ja levottomuutta kuin ennen. Taidekasvatus voi tarjota terapeutin väylän parempaan elämään. Esimerkiksi Annantalon lasten ja nuorten taidekeskuksessa toivottiin lisäresursseja juuri erityisopetukseen ja tukea tarvitsevien oppilaiden kulttuurikasvatukseen.

Esteettisten tavoitteiden korostaminen sisältää myös vaatimuksia taiteellisesta tasosta ja kilvoittelusta parempiin suorituksiin. Taide on ankara opettaja, silloin kun se luopuu terapeuttisista tavoitteistaan. Etenkin lastenkulttuurin tarjonnassa aikuisten on asetettava itselleen korkeat esteettisen laadun tavoitteet.

Lastenkulttuurin tavoitteet ovat selkeästi sosiaaliset, laajan taideyleisön ja hyvän taiteilijakunnan kasvattamista. Sosiaalisuuden on kuitenkin oltava avaraa, erilaisuutta ja omituisuuttakin hyväksyvää, taiteen syvää henkilökohtaista kokemusta kunnioittavaa.

Mikä on kohderyhmä? Osuuko toiminta kohdalleen?

Lastenkulttuuritarjonnassa ja kysynnässä on kauttaaltaan korostunut kohderyhmänä perusopetuksen vuosiluokkien 1–6 oppilaiden joukko. Tämän kohderyhmän ohi aktiivisuudessa on kuitenkin noussut varhaiskasvatus päiväkotieineen ja perhepäivähoitoeineen. Viime aikojen aktiivisin ryhmä lienee esikoulu, ei niinkään kohderyhmänä, vaan aktiivisena kulttuuripalvelujen käyttäjänä ja osallistujana. Esikouluissa toteutuu yleisön positiivinen vaatimus.

Tasokkaiden lastenkulttuuripalvelujen pariin hakeutuvat myös lukiot ja ammatilliset oppilaitokset. Väliin putoavat useimmiten vuosiluokkien 7–9 oppilaat. Näissä kouluissa ei ole panostettu riittävästi koulun ulkopuolelta saatavaan kulttuuritarjontaan. Samanaikaisesti taidekasvatuksen tunteja yläkoulun luokilla on vähennetty. Asia vaatii erityistä huomiota ja uusia ratkaisuja.

Mikä on määrällisesti tarjonnan saavutettavuus ja millä ehdoilla?

Onko toisilla liikaa, toisilla liian vähän?

Mikä on kulttuuritoiminnan osuus lapsen elämäntilanteen ja häntä ympäröivän valtakulttuurin kokonaisuudessa? Analyysia voisi suorittaa sekä tutkimuksena että kevyemmin menetelmin julkisuudessa, kulttuuritapahtumien kritiikkinä, työpajatoiminnan seurantana ja lasten haastatteluina.

Mikä on toiminnan kesto ja pitkäjänteisyys?

Lastenkulttuuritoiminta on usein impulsiivista ja lyhytkestoista. Innostuneet pienten lasten

vanhemmat menettävät mielenkiintonsa lasten kasvaessa. Myös spontaanilla toiminnalla on oma arvonsa, mutta kestävämpiin rakenteisiin on pyrittävä. Miten motivoidaan lapsia ja heidän vanhempiaan?

Miten lastenkulttuuritoiminta resursoidaan: mistä rahoitus, toimijat, tilat, koulutus ja täydennyskoulutus?

Rahoituksessa tulisi päästä turvalliseen raamiratkaisuun, pysyviin sopimuksiin oman kunnan kanssa ja mahdollisen kannatusyhdistyksen tukemana. Tärkeintä on rahoituksen pysyvyys. Perusbudjettiin on ympättävissä projektirahoja sieltä mistä niitä milloinkin on saatavissa. Ikäviä esimerkkejä rahojen siirtämisestä kunnassa lasten peruspalveluista toisiin toimintakohteisiin ei enää tulisi löytyä.

Usein lastenkulttuuritoimintaan tarjotaan ikäviä, ahtaita ja epäkäytännöllisiä tiloja, jotka eivät muuhun kelpaa. Päinvastaiseen tulisi pyrkiä. Lasten tilojen on oltava kauniit, väljät, helppopääsyiset ja luonteikkaat. Luonnonläheisyys on arvo sinänsä, mutta yhtä hyvin urbaani ympäristö voi tarjota lapsille kulttuurisesti rikkaan toimintatilan.

Toiminnan perinne on joskus rasite, joskus rikkaus. Esimerkiksi kunnallispolitiikassa saattaa vielä nykyäänkin kuulla lastenkulttuurista kielteisiä kannanottoja, jotka perustuvat usein ajatukseen, että ennen ei tällaista lapsille tarjottu eivätkä sitä nykyajan lapsetkaan tarvitse. Paljon on tehtävä työtä ennakoasenteiden voittamiseksi.

Taikalamppu-verkoston rikkautena näyttää olevan, että se elvyttää perinteisiä toimintamuotoja ja synnyttää jatkuvasti uutta. Luovilla sovellutuksilla on vilkasta kysyntää.

1.3 Merkityksestä ja merkityksellisyydestä lasten ja nuorten kulttuurityössä

Päivi Granö

Arvioitavan kannalta on olennaista, että arviointi kohdistuu siihen, mikä mielletään olennaiseksi tai merkitykselliseksi omassa työssä. Ihminen on olento, jolle merkityksellisyys asian mieli, on keskeistä. Toimiessamme pyrimme elämän merkityksellisyyteen. Oman työn merkitys ja mieli on se, joka viime kädessä kannattelee.

Lastenkulttuurin parissa työskentelevät ihmiset saattavat luonnehtia työtään ”tulisieluiseksi”, he tekevät työtään ”sydänverellä”. Tällaiset maininnat kertovat syvästä henkilökohtaisesta sitoutuneisuudesta, joka antaa työlle mielen, samalla ne ovat taiteellista toimintaa kuvaavia ilmaisuja. Miten siis arvioida työn merkitystä ja merkityksellisyyttä, kun kyseessä on prosessi, joka ei täysin aukea? Entä miten liittää sydänvereen budjettikeskustelu ja paikallishallinnon kiemurat? Metaforisen kielen ongelmana ovat arvosisällöt, joista ei ole välttämättä keskusteltu. Ihmiset, jotka työskentelevät päivittäin yhdessä, jakavat saman maailman ehkä pohtimatta sitä, onko se oikeasti sama ja näkemättä sitä, välittykö se ulkopuoliselle.

Kulttuuritoiminnan tavoitteina, toisinaan kirjattuinaakin ja usein keskustelussa esille tulevina, ovat yksilölle merkittävät oppimiskokemukset. Puhutaan sosiokulttuurisesta vaikutamisesta, yhteisöllisyyden kokemuksista, syrjäytymisen ehkäisystä ja pitkäjänteisestä tavoitteellisesta taidekasvatuksesta. Helpoimmin välittyvät, toisinaan myös medialle tarjottavat, yksittäiset tunnekokemukset eivät ole luotettavia merkityksellisyyden paljastajia. Esimerkiksi lapsen kokema tunnemerkitys voi olla jossakin tilanteessa kielteinen, mutta muuttuikin

myöhemmin myönteiseksi. Positiivinen tunnekokemus ei ole välttämättä merkityksellistä jatkossa. Persoonallisesti merkittävä kokemus muovaa ihmisen minuutta, arvomaailmaa, vaikuttaa maailmankuvaan ja kehitykseen. Persoonallisesti merkittävät oppimiskokemukset ovat sellaisenaan toistumattomia. Ne jättävät tajuntaamme merkin, muuttuvat osaksi persoonamme rakenteita. Tällaisella kokemuksella on muutakin kuin hetkessä tapahtuvaa tunnearvoa.

Merkityksellisen toiminnan tunnistaminen ja arvioiminen eivät ole kuitenkaan aivan mahdollisia tehtäviä. Taiteellinen toiminta on työskentelyä kulttuurisilla ja henkilökohtaisilla merkityksillä. Toisaalta taiteellinen toiminta luo ja tulkitsee merkityksiä. Päivittäinen toiminta paljastaa näitä merkityksiä, tavoitteita ja arvoja paremmin kuin korkealentoinen kulttuuripuhe. Niinpä lastenkulttuurikeskusten arvioinnissa kiinnitettiin huomio mm. seuraaviin seikkoihin, joita ovat sitoutuneisuus, konstruktiiivisuus, yhteisöllisyys, vuorovaikutteisuus, intentionaalisuus, siirrettävyys ja reflektiivisyys¹.

Kaikki merkityksellisyyden arviointi ei ole laadullista, vaan esimerkiksi sitoutuneisuutta on mahdollista arvioida määrällisesti. Lasten ja nuorten osallistumisen aktiivisuus ja jatkuvuus näkyvät osallistumismäärissä ja säännöllisenä läsnäolona. Toiminnan vastuullisuus on ohjaajien ja suunnittelijoiden sitoutuneisuutta. Sitä voi arvioida esimerkiksi siinä, miten aloitettua toimintaa kehitetään tai minkälainen on ohjaajien vaihtuvuus. Sitoutuneisuus on myös lasten ja nuorten omaehtoista vastuunkantoa.

Konstruktiiivisuus kulttuuritoiminnan kriteerinä ohjaa kysymään, mihin maailmaan toiminta on suunniteltu ja rakennettu. Liittyvätkö toiminnat, tiedot ja taidot luontevasti aikaisempiin tieto- ja taitorakenteisiin? Kyse on tällöin lasten mahdollisuudesta oppia uutta siten, että heillä on tilaisuus reflektoida kokemaansa ja oppimaansa sekä tuntea edistyvänsä. Kulttuurin tuottajien edellytetään toimivan herkän reflektiivisesti. Omasta toiminnasta keskustellaan, kuunnella yksittäistä ja yleisempää palautetta. On oltava valmiutta muuttaa toimintaa ja jopa sen perusteita.

Merkittävä kohtaaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa. Kulttuuritoiminta tapahtuu aina jossakin yhteisössä ja yhteisön jäsenenä. Tällöin arvioinnissa kiinnitetään huomio siihen, miten toiminta pohjautuu ympäröivän yhteisön todellisiin elämän ilmiöihin. Kohdentuuko toiminta esimerkiksi oikealle ikätasolle ja nouseeko toiminta siitä maailmasta jossa eletään? Kuullaanko kysymykset ja ollaanko valmiita, ei vain välineellisesti vastaamaan, vaan vielä enemmän, kysymään toisin ja näyttämään toisia maailmoja?

Siirrettävyys syntyy toiminnan reflektiosta. Tällöin kysytään onko jokin opittu tieto, taito ja toimintatapa mahdollista ottaa käyttöön toisessa tilanteessa, jopa erilaisissa ongelmanasetteluissa. Arvioinnissa voi tällöin tarkastella sitä, miten kulttuurinen pääoma jaetaan. Intentionaalisuus on toiminnan suuntautumista johonkin pohdittuun ja sisäistettyyn päämäärään. Toiminnan mielen ja järjen arvioiminen on mahdollista silloin kun intentionaalisuus näyttäytyy käytännössä, kuten korkeatasoisena suunnitteluna, jatkuvana itseään korjaavana toimintastrategiana ja todellisena läsnäolona lapsen ja nuoren elämässä.

Kirjatut tavoitteet elävät kuitenkin usein erillistä elämäänsä tai tavoitteista saavutetaankin yllättäen vain tietyt alueet tai tärkeimmäksi alkaa nousta asioita, joita ei ole tavoitteisiin asetettu. Tällaisten seikkojen herkkä huomaaminen on olennaista. Erityisen arvokasta on uusien kysymysten nouseminen. Merkittäväksi toiminnaksi ei voi kirjata vain sitä, että ta-

¹ Merkityksellisyydestä ja merkityksellisestä toiminnasta ovat kirjoittaneet mm. Lauri Rauhala ja Raimo Silkelä. Tässä käytetään soveltaen Silkelän jaottelua, ks. Kasvatus 32 (1), 2001.

voitteet on saavutettu. Kiinnostavaa ja tulevaisuuden kannalta lupaavaa on, jos toteutunut toiminta on tuottanut toimijoiden keskuudessa keskustelun tai vähintäänkin sisäisen pohdinnan suurista asioista. Mikä on tämän mieli, mihin ihmiskäsitykseen ja taidekäsitykseen toimintani pohjautuu, ovatko ne muuttuneet ja olemmeko olleet avoimia niille prosesseille, joita toimintamme on aiheuttanut.

1.4 Lastenkulttuurikeskusten arvioinnin lähtökohtia

Esko Korkeakoski

Kulttuuripalvelujen ja -kasvatuksen kehittämisen tarve näkyy eri tavoin yhteiskunnassamme. Taiteen perusopetuksen opiskelijoiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta. Keskustelua käydään perusopetuksen ja lukion taideopetuksen vahvistamisesta. On pahoiteltu taideopetuksen ohenemista opettajankoulutuslaitoksissa. Halu perustaa uusia lasten ja nuorten kulttuurikeskuksia on aktivoitunut samalla, kun jo olemassa olevien toimintaa halutaan laajentaa ja kehittää. Kulttuuri- ja taidelaitokset, kulttuuriyhdistykset sekä taidealan opettajien pedagogiset järjestöt pitävät tahoillaan yllä vaatimusta korkeasta taiteen tasosta Suomessa.

Vastaukset kulttuurikasvatuksen tarpeisiin ovat olleet toistaiseksi enemmän retorisia kuin vakavan tuen osoitusta. Voimavaroja koordinoimalla voitaneen suomalaista kulttuuri- ja taide-elämää entisestään vahvistaa. Kulttuuritoiminta jää helposti muiden ns. ”tärkeämpien ja kovien” asioiden ja arvojen varjoon. Opetushallituksen pääjohtaja Jukka Sarjala (1998) totesi peruskoulun ja lukion taidekasvatusraportin esipuheessa näin: ”Emotionaalinen valmennus on koulun yksi päätehtävistä. Tämän pitäisi olla itsestäänselvyys, mutta teknologian dominanssi ja siihen perustuva koulutuksen tuotantotehtävä ovat sysänneet tämän alueen koulun täyteohjelmaksi, mukavaksi pikku lisäksi tarpeellisen ja tärkeän lomassa.”

Lastenkulttuuritoiminnalla on, joskus vähätteleivistäkin asenteista huolimatta, elinvoimainen kasvualusta. Virkeä kulttuuri- ja taide-elämä on osa kansan sivistyksellistä hyvinvointia ja pääomaa.

1.4.1 Taikalamppu-verkoston tehtävät

Opetusministeriön kirjeen (OPM 2/011/2002) mukaan lastenkulttuurikeskusten verkoston jäsenille myönnettävän avustuksen tarkoitus on edistää lastenkulttuurikeskusten verkoston syntymistä maahamme ja tukea verkoston toimintaa. Verkoston tavoitteena on kehittää lasten ja nuorten taide- ja kulttuuripalveluita koko maassa tukemalla jo olemassa olevien lastenkulttuurikeskusten toimintaa ja edistämällä palveluiden syntymistä sinne, missä niitä ei vielä ole.

Taikalamppu-verkoston ensimmäiseksi toimikaudeksi vahvistettiin vuodet 2003–2005. Sen jäsenet muodostivat työryhmän. Hämeenlinnan lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX on toiminut verkoston koordinaattorina ja on vastannut verkoston yhteistyön hallinnoinnista ja verkoston valtakunnallisesta tiedottamisesta. Vuosille 2004 ja 2005 myönnetty määräraha oli molempina vuosina 806 000 euron suuruinen. Määrärahan myöntämistä ja opetusministeriön tavoitteita lastenkulttuurikeskusten verkostolle on pidettävä selvänä valtiovallan haluna aktivoida kulttuuritoimintaa ja löytää uusia strategisia työmuotoja työn tukemiseen.

Käsillä olevassa arvioinnissa pyrittiin vastaamaan siihen, miten hyvin opetusministeriön asettamat kehittämistehtävät ovat toteutuneet Taikalamppu-verkoston toiminnassa? Sitä varten oli käytettävissä seuraavia peruskysymyksiä:

- 1 Miten lastenkulttuurin saavutettavuus on lisääntynyt?
- 2 Miten hyvin uusia palvelujen käyttäjiä on saatu mukaan toimintaan?
- 3 Miten eri toimijoiden välinen yhteistyö on kehittynyt alueellisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti?
- 4 Miten verkoston toiminta on vahvistanut taiteen asemaa yhteiskunnallisena toimintana? Miten taiteen aseman vahvistuminen näkyy esimerkiksi kouluissa, lastensuojelussa tai terveydenhuollossa?
- 5 Miten keskuskeskukset ovat kehittäneet omia painopistealueitaan ja hyödyntäneet sitä kentällä alueellisesti ja valtakunnallisesti?
- 6 Millaisia innovaatioita keskuskeskukset ovat tuottaneet?

Opetusministeriössä 14.1.2005 laaditun muistion mukaan verkoston jäsenet ovat toimineet kokonaisuudessaan hyvin ja jäsenet ovat toteuttaneet myös niille asetettuja tehtäviä hyvin. Erityisen positiivisesti verkoston jäsenet ovat kokeneet toisiltaan saamansa tuen.

1.4.2 Arvioinnin säädösperusta

Lastenkulttuuria koskevia kansallisia säädöksiä on niukasti, mutta lastenkulttuuria koskeva toiminta voidaan johtaa Suomen perustuslain 16. §:stä, jonka mukaan jokaisella kansalaisella on yhtäläinen mahdollisuus kehittää kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Tätä säädöstä on tulkittu niin, että oikeus hyvään kulttuurielämään kuuluu kansalaisten sivistyksellisiin perusoikeuksiin. Suomalaiselle kulttuuripolitiikalle on ominaista koko maan kattavat palvelut sekä monipuolisten ja laadukkaiden taide-elämysten turvaaminen kansalaisille. Julkisen vallan tehtäviin kuuluu taas suotuisten toimintaedellytysten luominen kulttuuritoiminnalle.

Kansallisten lähtökohtien lisäksi EU-maiden hallitukset pyrkivät yhteisin sopimuksin edistämään kulttuurivaihtoa Euroopassa, auttavat kansalaisia, taiteilijoita ja kulttuurialan työntekijöitä osallistumaan yhteiseurooppalaisiin hankkeisiin ja tukevat luovuutta sekä tarjoavat mahdollisimman monille tilaisuuden hyödyntää kulttuuripalveluja. Kulttuurin eurooppalainen kirjo on suomalaistenkin kannalta yhteistä laajempaa kulttuuriperintöä. Euroopan unioni pyrkii säilyttämään ja tukemaan tätä moninaisuutta sekä saattamaan se jokaisen ulottuville.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 27. artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään ja nauttia taiteista. Yleissopimuksessa lapsen oikeuksista, sen 31. artiklassa, sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.

Tässä puheena olevan ulkoisen arvioinnin näkökulmasta arvioinnin tavoitteet (asetus 150/2003) voidaan kuvata kansalliseen lastenkulttuurityöhön soveltaen seuraavasti:

- 1 hankkia ja analysoida tietoa valtakunnallisen kulttuuripoliittisen päätöksenteon ja lasten ja nuorten kulttuurityön kehittämisen pohjaksi

- 2 hankkia ja analysoida tietoa lasten- ja nuorten paikallisen kulttuurityön kehittämistyön ja päätöksenteon pohjaksi ja
- 3 tukea lasten ja nuorten kulttuurikasvatusta, kulttuurityöntekijöiden työtä ja lasten ja nuorten kulttuurikeskusten kehittämistä.

Arviointitoimintaa voidaan tarkastella myös kaikkien inhimilliseen toimintaan kohdistuvana, jolloin arvioinnin tarkoituksena on 1) kehittäminen ja oppiminen, 2) tiedon tuottaminen, 3) tulosvastuu ja 4) eettisten tavoitteiden edistäminen. Lastenkulttuurikeskusten arvioinnissa pääpaino on siinä arviointitiedossa, jota voidaan käyttää edelleen kehittämistyössä. Tätä tarkoitusta palvelevat tulostiedot, tulosten merkityksellisyyden (arvon) osoittaminen, esitetyt kehittämistarpeet ja –suositukset. Tulostarkasteluissa oleellista on se, miten keskuksille osoitetut Taikalamppu-verkoston voimavarat on käytetty asetettujen tavoitteiden kannalta.

1.4.3 Lasten ja nuorten kulttuurikasvatuksen kehittämisen tarpeita

Koulun ja kulttuurin yhteistyöohjelma (KOKU) käynnistyi osana valtioneuvoston vuosien 1995–2000 kehittämisohjelmaa, jossa ilmaistiin poliittinen tahto edistää taide- ja kulttuurikasvatusta seuraavasti: ”Kehitetään koululaitoksen kulttuuritehtävää sekä taideaineiden osalta että koulun toiminnassa. Käynnistetään projekti yhteistyön kehittämiseksi taideaineiden ja muiden aineiden kesken sekä koulun ja muun kulttuurielämän välille.”

Edellistä näkökulmaa laajentaen opetusministeriön kansallisessa Luovuus ja kulttuurikasvatus –hankkeessa on pohdittu kulttuurikasvatuksen tehtäviä perinteistä avarammasta näkökulmasta. Kysyttiin, ovatko kulttuurin kehittämisessä mukana korkeakulttuurin, populaarikulttuurin sekä uuden mediataiteen erilaiset muodot sekä monitaiteisuus ja monikulttuurisuus. Lisäksi kysyttiin, onko koulutuksessa kaikille lapsille, nuorille ja aikuisille alueita, joissa he voivat vahvistaa itseluottamustaan, luovuuttaan ja itsensä toteuttamisen tarpeitaan.

Opetushallituksen organisoimaan koulun ja kulttuurin yhteistyöohjelmaan osallistui vuosina 1998–2001 kaikkiaan 17 kuntaa. Hankkeen tavoitteena on ollut tarjota välineitä kehittämiselle ja innostaa kehittämään kouluista kulttuurikeskuksia, joissa taidekasvatuksella on vankka sija ja joissa taideaineet, muut oppiaineet ja kulttuurielämä kohtaavat koulun arkipäivässä.

Opetushallitus arvioi lasten ja nuorten taidekasvatusta peruskoulussa ja lukiossa vuonna 1997–1998. Arviointi kohdistui taidekasvatuksen painotuksiin, opettajien kelpoisuuksiin, opetusresursseihin, oppimistuloksiin ja kehittämistarpeisiin. Johtopäätöksissä todetaan, että koulun koko, sijainti ja opettajien kelpoisuudet ovat yhteydessä siihen, millaisen taideoppimisen ja –opiskelun ympäristön peruskoulu ja lukio oppilailleen tarjoavat. Lisäksi todettiin, että tytöt osallistuivat poikia useammin valinnaiseen ja vapaaehtoiseen taideopetukseen ja selvästi poikia useammin taiteen perusopetukseen.²

² Korkeakoski 1998,8.

1.4.4 Lasten ja nuorten kulttuuritoiminta arvioinnin kohteena

Lastenkulttuuritoiminnan arvioinnin keskiössä on vaikea nähdä korostuksia, joissa tuotavuuden, taloudellisuuden tai tuloksellisuuden tunnuslukuun vertaillaan, arvotetaan tai priorisoidaan. Ongelma lastenkulttuurissa on osin sama kuin taiteen arvostuksen yleensä – taidetta ei hevin nosteta yhteiskunnalliseen keskusteluun, vaikka taide ”tunteen tietona” voi olla monille kansalaisille todellinen, jopa päivittäinenkin käyttövoima. Ilmiötä onkin lähestyttävä enemmän sen substanssista käsin.

Taiteen keskustoimikunnan opetusministeriölle laatimassa ehdotuksessa Kulttuuri kasvaa lapsissa –ehdotus lastenkulttuuripoliittiseksi ohjelmaksi (27.2.2002) hahmotellaan Suomen lastenkulttuuripoliittikan tavoitteita ja niitä tukeva toimenpideohjelma. Ohjelmassa lapsi nähdään itsenäisenä, luovana ja kokevana yksilönä, joka omaksuu ja luo sekä kantaa eteenpäin yhteisönsä luomaa kulttuuria. Esityksessä olennainen painopiste on lasten ja nuorten taidekasvatuksessa.

Lastenkulttuurikeskusten työssä on olennaista ymmärtää lastenkulttuurin erityisyys. Voipaalan lastenkulttuurikeskuksen toiminnanjohtaja Maria Laukka (2005) on hahmotellut lastenkulttuurin olemusta seuraavasti: ”Lastenkulttuurissa on kyse menneisyydestä, nykypäivästä ja tulevaisuudesta. Hyvä taidekasvatus välittää perinnettä, mutta saattaa lapsen myös nykytaiteen äärelle. Alituisen muuttuvasta ja elävästä kentästä joudutaan helposti etäälle ja työ lasten parissa rutinoituu. Lastenkulttuurin idealismi antaa ainutlaatuisen mahdollisuuden elämän ja yhteiskunnan pohdintaan. Lastenkulttuuri ei ole lieveilmiö, vaan kulttuurin juuristo. Lapsi vastaanottaa taidetta ennakkoluulottomasti. Tämä voi parhaiten tapahtua leikin ja taiteen yhdistävien sovellusten kautta. Taiteessa pyritään pysyvien arvojen sijasta nopeisiin heijastuksiin, muutokseen, mutta myös menneisyyden tiedostamiseen ja välittömään läsnäoloon. Taiteen mahdollisuudet kuvata hetkeä, ajattomuutta, ikuisuuttakin, ovat usein tärkeämmät kuin sen sosiaaliset funktiot. Myös fantasiamaailma kukkii rikkaana taiteessa. Lastenkulttuurityön tavoitteena on myös humanistisen sivistyksen ja kulttuuriharastuksiin keskittyvän elämäntavan edellytysten luominen. Hyvään lastenkulttuuriin kuuluu mm. taidekasvatusta, ympäristökasvatusta, rauhankasvatusta ja yhteisökasvatusta.”

Lasten ja nuorten parissa tehtävä kulttuurityö on vaikea ilmiö lähestyttäväksi. Kohde sisältää annoksen aatteellisuutta, idealismia, taiteen moniulotteisia perspektiivejä ja lapsen ja lapsuuden psykologista ymmärrystä. Mikä itse kullekin on tärkeää, merkityksellistä, liikkeelle panevaa ja persoonallisuuden syvimpiä tarpeita ruokkivaa, ei aina avaudu ulkopuoliselle. Lapset ja nuoret saattavat kokea taiteen ilmiöt osin yhdenmukaisestikin, aivan kuin lajityypillisesti, vaikka sen rinnalla elää aina ainutkertainen yksilöllinen perspektiivi. Kulttuurikasvatuksen ja toiminnan tuloksia on ollut aina vaikea osoittaa saatikka luotettavasti mitata. Merkitys ja merkitykset muodostavat jo lähtökohtaisesti kompleksisen taustan puhumattakaan yksilön ja yhteiskunnan tasolla osoitettavien tulosten näkökulmasta. Arvioinneilla tai muuten hankittu laajempi tieto ja ymmärrys kohteista parantavat kuitenkin edellytyksiä tukea lastenkulttuurityön kehittämistä.

1.4.5 Lapsi ja nuori kulttuuri- ja taidekasvatuksen kohteena ja subjektina

Lastenkulttuurikeskukset ylläpitävät lapsille tarkoitettua kirjallisuuden, musiikin, teatterin, nukketheaterin, animaation, elokuvan, median, kuvakulttuurin ynnä muiden kulttuurin osa-alueiden parasta perintöä ja uudistavat sitä luovin tavoin. Lapset ovat mukana toiminnassa keskustelijoina, tekijöinä, filosofeina, menneisyyden ihmettelijöinä, ympäristön suunnittelijoina jne. Lapsille tarjottu kulttuurin ilmiömaailma muotoineen saavat vastineekseen

lasten oman luovan toiminnan ja muuntuvuuden sekä uudelleenarviointia ja tuoretta spontaanisuutta. Lastenkulttuuria ei pitäisi kahlita normeilla, säännöillä tai toistolla. Taiteessa on oltava tilaa oikuille, ihmisen ristiriitaisuudelle, impulsseille, kyllästymiselle, levottomuudelle ja uuden etsinnälle. Lastenkulttuurikeskukset voivat tarjota tähän elävän kokeilukentän.

Taidekasvatus lievittää ja hoitaa – sekä kasvattaa intensiteettiä, tarkkaavaisuutta ja lahjakkuuden käyttöönottoa. Taidekasvatuksen onnena ei ole sanatorio, vaan se on sittenkin koulu. Taide onkin loistavuudessaan ankara opettaja. Jokaiselle pitäisi kehittyä oma suhde taiteeseen, henkilökohtaisesti elettyinä ja koettuna. Suhde taiteeseen on osa ihmisen identiteettiä. Lastenkulttuurikeskuksen tehtävä on kodeissa, päiväkodeissa ja perusopetuksessa tapahtuvan kasvatuksen tukeminen ja rikastuttaminen sekä ajankohtaisten uusien ajatusten ja hankkeiden tuottajana sekä kaikkien lasten parissa työskentelevien kohtaamispaikkana laajapohjaisesti ja demokraattisesti. Kyse on kaikkien lasten oikeuksien ja tarpeiden huomiointiin ottamisesta.³

1.4.6 Lastenkulttuurikeskusten ulkoinen arviointi

Ulkoinen arvioinnin lastenkulttuurikeskuksissa tekivät toiminnanjohtaja, TaM Maria Laukka (Voipaalan taidekeskus ja lastenkulttuurikeskus), maisematutkimuksen vs. professori, TaT Päivi Granö (Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos, Turun yliopisto) ja pääsuunnittelija, dosentti Esko Korkeakoski (Koulutuksen arviointisihteeristö, Jyväskylän yliopisto). Ehdotuksen arvioinnin suorittamisesta ja arvioijista tekivät Taikalamppu-verkoston osapuolet. Opetusministeriö hyväksyi ehdotuksen. Lastenkulttuurikeskuksista olivat paikalla arviointipäivänä yleensä toiminnanjohtaja ja kulttuurituottaja sekä tarpeen mukaan toiminnassa mukana olevia kulttuurituottajia, taiteilijoita ja taideopettajia. Arvioinnissa mukana olleet Taikalamppu-verkoston keskuksat olivat:

- 1 Helsingin Annantalon taidekeskus
- 2 Hämeenlinnan lasten ja nuorten kulttuurikeskus, ARX
- 3 Jyväskylän lasten ja nuorten kulttuurikeskus, Kulttuuriaitta
- 4 Lapinlahden lastenkulttuurikeskus, arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU ry
- 5 Oulun Nuoriso- ja kulttuurikeskus, NUKU
- 6 Satakunnan lastenkulttuurikeskus, Pori
- 7 Vantaan lasten ja nuorten kulttuurikeskus; kaupungin kulttuuripalvelujen Taikalamppu

Ulkoinen arvioinnin arvoina ja toimintaperiaatteina olivat tässä arvioinnissa riippumattomuus, oikeudenmukaisuus, totuudellisuus ja kehittävyys. Itsearviointi ja ulkoinen arviointi eivät ole itsessään arviointimetodeja, vaan niissä on kyse siitä, missä määrin arvioija on kohteen kannalta asianosainen.

³ Laukka 2004,3,8,9.

1.4.7 Itsearviointi oman toiminnan arvioinnissa

Lastenkulttuurikeskusten itsearviointityö oli myös arvioinnin kohteena. Itsearvioinnin avulla 1) itsetiedostus, itseymmärrys ja itseohjautuvuus lisääntyvät, 2) reflektiivisyys eli oman toiminnan perusteiden, kokemusten ja seurausten kriittinen pohdiskelu sekä erilaisien näkemysten ja taustaolettamusten tarkastelu vakiintuu, 3) arvottaminen (tulkintaprosessit, kriteeriperustaisuus, avoimuus, tavoitteiden sekä säännösten taso- ja arvoanalyysit) monipuolistuu ja 4) prosesseissa syntyy laatua yksilö- ja yhteisötasoilla. Edellä mainituista lähtökohdista käsin arvioitiin myös sitä, missä määrin keskuksset hyödyntävät itsearviointeja oman toimintansa kehittämisessä.

Lastenkulttuurityössä itsearviointi on osa päivittäistä työtä, tietojen keruuta ja dokumentointia tapahtuneesta sekä yksilöllistä ja yhteisöllistä reflektointia siitä, miten tavoitteisiin on päästy ja miten toiminnalla on kyetty vastaamaan haasteisiin. Tässä arvioinnissa lastenkulttuurikeskukset tuottivat ulkopuolisille arvioijille ennen arviointikäyntejä tietoa, joka koostui 1) toimintasuunnitelmista, 2) toimintakertomuksista (2003 ja 2004) ja 3) toimintaa kuvaavista esitteistä, tapahtumakalentereista, itsearvioinneista ja muista materiaaleista. Tätä asiakirjakokonaisuutta kutsutaan tässä raportissa keskuksen portfolioksi.

Kuhunkin keskuksen tehdyillä arviointikäynneillä oli mukana kaksi arvioijaa, jotka tekivät arviointikäynneillä itsenäisesti yhteisen teemarungon pohjalta kysymykset, muistiinpanot ja päätelmät. Tilaisuuden jälkeen arvioijat keskustelivat havainnoistaan ja niiden perusteella tehtävistä päätelmistä. Sovitun työnjaon mukaan muistiinpanot ja tieto portfolioista yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi, jonka jälkeen yksi arvioija oli ensisijaisesti vastuussa 2–3 keskuksen tulosten raportoinnista. Käsikirjoitusvaiheessa kaikki arvioijat kävivät läpi kaikki raportin tekstit ja tekivät niihin tarpeelliset muutokset ja täsmennykset. Yhteiset osuudet käytiin vielä lopuksi yhdessä tarkastellen läpi. Arvottamisessa käytetyt kriteerit ja painotukset sovittiin arvioijien kesken prosessin alkaessa.

Lähteet

Korkeakoski, E. 1998. (toim.) Lasten ja nuorten taidekasvatus peruskoulussa ja lukiossa.

Arviointi 9 / 2008. Helsinki: Opetushallitus.

Laki taiteen perusopetuksesta 21.8.1998/633.

Laukka, M. 2004. Voipaalasta lastenkulttuurin emokeskus Pirkanmaalle. Hankesuunnitelma.

Lukiolaki 21.8.1998/629.

Opetusministeriön päätös esiopetuksesta 21.3.1991/574.

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Valtionavustuslaki 27.7.2001/688.

Valtioneuvoston asetus koulutuksen arvioinnista 20.2.2003/150.

Yhdistyneiden kansakuntien yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus 10.12.1948.

1.5 Arvioinnin käsitteitä ja menetelmiä

Esko Korkeakoski

Arvioinnista puhutaan tässä raportissa silloin, kun tarkoitetaan itsearviointia (myös sisäinen arviointi) tai ulkoista (myös ulkopuolista) arviointia. Ulkopuolisuus syntyy siitä, etteivät arvioiva yksikkö, taho tai henkilöt ole kohteiden kannalta riippuvuussuhteessa. Arvioinnilla tarkoitetaan tässä lastenkulttuurikeskusten toiminnan laadun ja tulosten vertaamista arvioijien kriteereihin (arvottaminen) ja toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin sekä näiden tulosten tulkinnallista analyysiä. Analyysin perusteella nostettiin esiin arvioivia johtopäätöksiä, kehittämistarpeita ja -ehdotuksia.

Arviointikäynneillä (samassa merkityksessä puhutaan tässä myös auditoinneista) tarkoitetaan lastenkulttuurikeskuksissa vierailuja, joiden aikana niiden toimintaympäristöön, toimintaan ja tuloksiin perehdyttiin järjestelmällisesti ja riippumattomasti suhteessa siihen, miten tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti toiminta oli järjestetty suunnitelmien, resursien ja tavoitteiden kannalta. Tätä tietoa hankittaessa käytettiin eri menetelmiä. Arviointikäynnit olivat perusteltuja nostamaan esiin sen rikkaan kirjjon, jonka kulttuuripolitiikka on tehnyt mahdolliseksi paikallisesti ja erityisesti keskuskohtaisesti vaihtelevin painopistealuein.

Arvioinnin kriteerit voivat olla mm. lakiin perustuvia, julkishallinnossa muutoin päätettyjä, ennalta sovittuja tai arviointiasiantuntijoiden sopimia yleensä legitiimeihin arvoihin perustuvia. Jos virallisesti lausuttuja arvoja ei ole olemassa, arvioijat ottavat kantaa havaittuihin tuloksiin asiantuntijoina. Yleensä arvo on säännöksissä (legaalius) ja sen taustamateriaaleissa tai arvo voi olla myös yleisesti hyväksytty (legitiimiys). Käsillä olevassa arvioinnissa arvottaminen perustuu arvioijien yksimielisyyteen arvioitavan kohteen tilasta ja arvosta. Arviointikriteereinä käytettiin tässä 1) saavutettavuutta (myös saatavuus), 2) toiminnan laatua ja 3) yhdenvertaisuutta (koulutuspolitiikassa lähes samaa kuin koulutuksellinen tasa-arvo).

Saavutettavuudella tarkoitetaan tässä sitä a) miten hyvin palvelut ovat käytettävissä omassa kunnassa, lähikunnassa, laajemmin alueellisesti (fyysinen saavutettavuus), b) miten tarkoituksenmukaisesti palvelut on järjestetty (vastaavatko kysyntää / onko palveluja riittävästi) ja c) miten asiakkaat otetaan huomioon palveluja järjestettäessä.

Toiminnan laadulla tarkoitetaan tässä sitä a) kuinka korkeat ja relevantit tavoitteet toiminnalle on asetettu, b) miten ammatillisesti pätevää toiminta on, c) miten säännösten ja tavoitteiden mukaista toiminta on ja d) kuinka hyvin palvelut ottavat huomioon asiakkaiden odotukset.

Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, miten hyvin palvelut ovat saatavilla asuinpaikasta, asiakkaasta tai asiakasryhmästä riippumatta? Asiakkailta tarkoitetaan tässä ensisijaisesti nuoria ja lapsia.

Osa lastenkulttuurikeskusten toiminnan arviointitiedosta oli tuotettu ns. itsearvioinnein ja normaalina tilasto- ja muuna seurantatietona. Luonteenomaista itsearvioinnissa on, että arvioija (tai arvioijat) on arvioinneissaan sekä asianosainen että myös arvioinnin kohde.

1.5.1 Arvioinnin menetelmiä

Arviointien menetelmävalintojen lähtökohtana ovat arvioinnin tavoitteet, arvioinnin kohteet ja kohteisiin liittyvät toiminnalliset tavoitteet. Tässä arvioinnissa olennaisia olivat ne tavoitteet, jotka opetusministeriö oli asettanut lastenkulttuurikeskusten arvioinnille.

Arviointikäynneissä tiedonintressi oli praktinen ja tässä kokonaisuudessa muuta kerät-

tyä tietoa syventävää. Auditoinnit kestivät pääsääntöisesti yhden päivän keskusta kohden. Helsingissä ja Lapinlahdella aikaa kului hieman enemmän. Keskuksissa vierailut voidaan osin rinnastaa ns. tapaustutkimuksiin, joissa tutkitaan yhtä tai joitakin harvoja tapauksia syvällisemmin.

Haastatteluja käytettiin pääsääntöisesti ns. teemahaastattelun tapaan. Teemahaastattelua sovellettiin käytännössä joustavasti tilanteen mukaan avoimesta haastattelusta ennakkoon laadittuihin täsmällisiin kysymyksiin saakka. Haastatteluissa todettujen tai niissä kirjattujen faktojen erot eivät niinkään olleet arvioijien vertailun kohteina, vaan havainnoista tehdyt päätelmät. Koska havaintojen oikeellisuus oli päätelmien lähtökohtana, pyydettiin keskuksilta palaute raportoidusta arviointien käsikirjoitusvaiheessa.

Auditoijilla oli käytettävissään asianomaisten keskusten toimittamat portfolioit ennen vierailukäyntejä. Materiaalit saatiin keskuksilta heinäkuun 2005 loppuun mennessä. Näiden dokumenttien ohella käytettävissä oli vierailun aikana jaettua ja jälkikäteen pyynnöstä toimitettua materiaalia. Asiakirjoja hyödynnettiin sisällönanalyysissä käyttäen, jossa kiinnitettiin huomiota lähinnä seuraaviin asioihin:

- 1 mitä tavoitteita varten ja keille materiaali oli tuotettu?
- 2 miten materiaalit palvelivat tarkoitustaan?
- 3 mitä materiaalit (työnäytteet) kertoivat toiminnasta ja sen tuloksellisuudesta?

Edellä mainittu tieto antoi arvioijille orientaatioperustan keskusten toimintaan ja aktivoi joitakin teemoja arviointikäynneilläkin. Portfolioita käytettiin myös havaitun ja todetun varmentamiseen.

1.5.2 Arviointitulosten arvottaminen

Kun arvioijat tai arviointiryhmä arvottavat itse, on kyse arvioijan tai arvioijien näkemyksistä ja arvostuksista, joille on kuitenkin leimallista professionaalisuuteen perustuva itsekriittisyys ja kohteisiin tai menetelmiin liittyvä erityisasiantuntemus. Arvioijat nostavat kohteen arvon esiin tulkinnallisessa analyysissään. Arvioinnin avulla saatu totuus on kuitenkin - prosesseista riippumatta - aina jossain määrin suhteellista. Arviointistandarditkaan eivät ole arvovapaita, koska tasojen määrittely on sopimuksenvaraista suhteessa arvokkaaksi koettuihin asioihin. Arvottamisen ongelmallisuus tulee esiin erityisesti silloin, kun vertaamiselle ei ole edellytyksiä mm. hyvin poikkeavista resursseista ja toimintaympäristöistä johtuen - tässä tällaisia ääriesimerkkejä olivat Lapinlahti ja Helsinki.

Asiantuntijan arvottaminen perustuu 1) ilmiön monipuoliseen tuntemukseen, joka sisältää usein uusimman tiedon asiasta ja 2) arvottamisen asiantuntijuuteen (arvot ja kriteerit julkilausuttuja, arvioinnin menetelmät monipuolisia ja perusteltuja). Tässä arvottamisen lähtökohtana oli siis arvioijien yksimielisyys kohteiden tilasta.

Taloudellisuus oli mukana arvioinnissa vain sen toteamiseksi, miten tuloksellista toiminta on ollut suhteessa käytössä oleviin resursseihin ja aivan erityisesti suhteessa opetusministeriön avustukseen nähden. Vaikuttavuutta arvioitiin asiakastytyväisyyskyselyjen tietojen perusteella ja erilaisten työnäytteiden ja saatujen portfolioiden perusteella. Vaikuttavuus perustuu osin myös asianosaisten omiin käsityksiin toimintansa vaikuttavuudesta. Arviointitulokset eivät sellaisenaan oikeuta päättelemään, kuinka asioiden tulisi olla tai kuinka asioita pitäisi kehittää. Siitä huolimatta arvioijat päätyivät tässä myös kehittämistä koskeviin suosituksiin, jotka esitetään arviointiraportin lopussa. Kaikkien kohteiden (keskusten eräät toiminta-alueet) tila ei ollut arvotettavissa yhdenmukaisesti esim. tietojen vähäisyyden, ris-

tiriitaisuuden tai epäluotettavuuden vuoksi. Esitettäessä arvottavia päätelmiä pidettiin huoli siitä, että ne perustuivat riittävään evidenssiin.

1.5.3 Arviointiaineiston hankkiminen

Arviointikäynnit muodostivat kokonaisuuden, jonka puitteissa toiminnan laatu avautui ja jäsenyi määrällistä tietoa rikkaampana. Tieto arvioinnin viitekehystä ja jo saadusta määrällisestä tiedosta oli tässä taustana kerättäessä laadullista tietoa. Laadullisen tiedon keruuseen sisältyy kuitenkin aina tulkinnallisia ja kommunikatiivisia ongelmia, joita eliminoitiin täydentävin tiedusteluin ja pyydettyinä palautetietoina.

Arviointikäynneissä noudatettiin seuraavaa toimintaprosessia:

- 1 arviointikäyntien tavoitteet, menetelmät sovittiin arvioijien ja opetusministeriön kesken
- 2 keskusten toimittamaan materiaaliin tutustuttiin ennakolta
- 3 arviointilomake laadittiin ennen käyntejä keskuksissa
- 4 vierailun ohjelma sovittiin ennakoon keskusten kanssa
- 5 tiedot hankittiin perehtymällä asiakirjoihin, käyttäen haastatteluja ja observointeja, vertaamalla havaintoja ja päätelmiä keskenään sekä käymällä yhteisiä arvioivia keskusteluja heti vierailujen jälkeen - arvioijat tekivät kysymyksensä ja muistiinpanonsa itsenäisesti kohteissa
- 6 keskuskohtainen palaute pyydettiin käsikirjoituksen valmistuttua
- 7 raportti toimitettiin keskuksille sen valmistuttua
- 8 keskuksille järjestettiin yhteinen seminaari tulosten tarkastelua varten

1.5.4 Arvioinnin luotettavuuden tarkastelua

Arvioinnin kannalta oleellista oli, että koko prosessi oli suunniteltu, toteutettu ja raportoitu alusta saakka järjestelmällisesti ja huolellisesti. Tiedon hankinnassa luotettavuutta lisättiin seuraavin toimenpitein:

- 1 tiedonkeruu toteutettiin suunnitelmallisesti ja systemaattisesti
- 2 havainnot ja niiden tulkinnot perustuivat useamman arvioijan havaintoihin
- 3 tietoja täydennettiin jälkikäteen tehdyillä täydentävillä kysymyksillä
- 4 tulosten tulkitsemisen, ymmärtämisen ja selittämisen mahdollisuudet nousivat aineiston monipuolisuudesta, yksityiskohtaisuudesta ja sisäisestä koherenssista (yhtäpitävyydestä) sekä mahdollisuudesta vertailla eri metodeilla kerättyä ja useamman arvioijan toteamaa ja havaitsemaa tietoa.
- 5 aikaisempaa ulkoisten arviointien kokemusta ei lastenkulttuurikeskuksilla ole ollut, josta syystä ensi kertaa arvioitavana olemisen kokemus saattoi heijastua jossain määrin vuorovaikutusprosesseihin.

Raportin käsikirjoituksen kävivät läpi kaikki kolme arvioijaa ja tekivät siihen tarpeelliseksi katsomansa muutokset. Erikoistutkija, dosentti Marjatta Saarnivaara luki käsikirjoituksen läpi ja teki siihen monia varteenotettavia ja hyödyllisiä huomautuksia.

2 Taikalamppu-verkoston keskusten arvioinnit

2.1 Helsingin Annantalon taidekeskus

2.1.1 Taustaa

Annantalon taidekeskus on kehittänyt lasten ja nuorten kulttuuritoimintaa jo vuodesta 1987. Sen kulttuuritarjonta on runsas ja sisällöllisesti monipuolinen. Annantalo on myös taloudellisesti vauras, mutta se on tosin suhteutettava keskuksen laajan asiakaskunnan, Helsingin arviolta 85.000 lapsen tarpeisiin. Aktiivisen kansainvälisen toimintansa avulla keskus tekee Suomea tunnetuksi lastenkulttuuria aktiivisesti kehittävänä maana. Annantaloa voitaisiin kutsua Suomen mittakaavassa lastenkulttuurin ”lippulaivaksi”, jolla on paljon annettavaa muille lastenkulttuurikeskuksille.

Helsingin kaupungin kulttuuriasiakentus edellyttää, että Annantalo tuottaa taidekasvatusprojekteja ja lasten kulttuuritarjontaa. Tehtävänä on luoda lapsille ja nuorille edellytykset taiteen tekemiseen ja kulttuurin harrastamiseen. Annantalo tarjoaa taideopetusta, työpajoja, näyttelyjä, festivaaleja, erityisprojekteja ja muita tapahtumia lapsille ja nuorille. Toiminnassa on keskeistä jatkuva vuorovaikutus pääkaupunkiseudun taide- ja kulttuurilaitosten sekä alan muiden toimijoiden kanssa.

Annantalo korostaa toiminnassaan kokeellisuutta ja ammattitaitoa, kohderyhminään lapset, nuoret ja perheet. Koulujen kanssa periodeittain (5x2 tuntia) organisoitu työskentely on saanut rinnalleen avoimet työpajat, joihin on helppo tulla. Nämä avoimet työpajat muodostavat arvokkaan lisän kouluopetuksen ja taiteen perusopetuksen tarjoamaan opetukseen.

Annantalo järjestää myös erityisprojekteja sekä avoimia vapaa-ajan kursseja ja työpajoja, joiden tarjonta on laaja (kuvataide, animaatio, arkkitehtuuri, grafiikka, keramiikka, musiikki, sanataide, sarjakuva, taidetekstiili, tanssi, teatteri, valokuvaus, video). Tarjontaa täydentävät näyttelyt ja tapahtumat. Leonardo da Vincin keksintöjä esittelevä Lento! -näyttely vuoden 2005 syyspuolella on tyypillinen esimerkki ulkomaisesta tuontinäyttelystä, jossa on hohdokasta näyttävyyttä ja monipuolista opetuksellista arvoa. Näyttelytarjonta ja siihen liittyvä pedagogiikka laboratorio-tyyppisine työpajoineen on ylipäänsä laadukasta ja siihen panostetaan.

Taidekeskuksen merkitys kulttuurituottajana ja taideoasajana on selvässä kasvussa. Monipuolisuus kulttuurikentän toimijana on vahvuus - vaikka joskus ongelmakin. Taidekes-

kukselta pyydetty lausunnot taidekasvatuksesta kuvaavat taidekentässä hankittua arvostusta. Kehitteillä on myös taidekasvatuksen ja kulttuurityön tekijä- tai asiantuntijapankki.

Annantalo ylläpitää taidekasvatus toimintojen esittelyvalmiutta suomen ja ruotsin kielten lisäksi englanniksi ja ranskaksi, uudella toimintasuunnitelmakaudella myös saksaksi ja venäjäksi. Tämä viestii aktiivisesta kiinnostuksesta, joka suomalaisen lastenkulttuurityöhön nykyisin kohdentuu. Annantaloon johtaja on EUnetARTin hallituksessa. Entuudestaan Annantalolla on aktiivinen osallisuus kansainvälisissä taidekasvatuksen järjestöissä (INSEA, ASSITEJ).

2.1.2 Resurssit

Annantalolla on varsin itsenäinen rooli kaupungin kulttuurihallinnossa. Päätökset tekee kaupungin kulttuurilautakunta, mutta henkilöstö voi toimia varsin itsenäisesti tehtyjen raamipäätösten mukaan. Toiminnasta raportoidaan lautakunnalle, mutta siihen ei yleensä puututa.

Annantaloon budjetti, toimintasuunnitelma, toimintakertomus ja arvioinnit valmistellaan Annantalossa. Toimintasuunnitelma toimitetaan tiedoksi Helsingin kaupungin kulttuurijohtajalle. Toiminnan tavoitteet on konkretisoitu selkeästi, ja tehtävävastuut on yksilöity.

Annantaloon toimintaa rahoittaa Helsingin kaupunki. Käyttövarojen määrä, johon sisältyvät myös kiinteistökustannukset, on toimintaan ja henkilökuntaan nähden kohtuullisen hyvä. Toimintasuunnitelmista ja -kertomuksista ilmenee, että Taikalamppu- jäsenyys on mahdollistanut mm. kulttuurikurssien tavoitteellisen kehittämisen ja syventämisen taidekasvatusmenetelmänä, lisähenkilöstön ja tilojen monipuolisemman käytön.

Annantalolla on muuhun Suomeen nähden etuja, jotka johtuvat mm. pääkaupunkiseudun runsaasta työvoimatarjonnasta ja Helsingin muutoinkin aktiivisesta kansainvälisestä toiminnasta. Ammattitaitoisia taiteilijoita ja taidekasvattajia on hyvin saatavissa hyvinkin erikoistuneisiin tehtäviin. Taiteilijaopettajista suuri osa toimii myös aktiivisesti taide-elämässä. Annantaloon tuntiopettajien luettelo on pitkä ja vakuuttava - se kertoo myös niistä alueellisista voimavarojen eroista, jotka maassa vallitsevat. Annantaloon rooli lastenkulttuurin vahvana kehittäjänä on vain korostunut vuosien mittaan.

Annantaloon taidekeskuksen tilat ovat enintään kohtuulliset toimintaan nähden, vaikka toimintaa ei keskitetäkään pelkästään Annantaloon. Tilatarpeissa korostuu erityisesti teatteritilan puute. Käytettävissä olevat tilat, toiminnan volyyymi ja alan ammatillinen osaaminen puoltavat uuden lastennäyttämön saamista Annantaloon.

2.1.3 Toiminta verkostossa

Painopistealueena Annantalolla on verkostossa ollut tiedotuksen tehostaminen, tavoitteena kaupungin taidekentän avustaminen alueellisesti ja monikulttuurisesti. Tehtävämäärittelyä voidaan pitää laajana ja haastavana.

Annantaloon tiedotus on kaikkiaan toimivaa. Esitteitä on runsaasti ja niiden ansiona on selkeys ja informatiivisuus. Myös muuta materiaalia on tuotettu, mm. kulttuurikursseja koskeva opettajan opas yläasteelle ja lukioon. Kultus-opettajan kulttuurikalenteri on laaja ja monipuolinen esite pääkaupunkiseudun kulttuuritarjonnasta.

Taikalamppu-hankkeen myötä on syntynyt kultus.fi -verkkopalvelu, joka on työkalu kulttuurin tuottajien, taidelaitosten ja käyttäjien välille. Se on tarkoitettu pääkaupunkiseudun lapsille ja nuorille, mutta myös kasvattajille, opettajille ja suurelle yleisölle. Ilmoit-

tautuminen tilaisuuksiin ja kulttuurikursseille tapahtuu internetin välityksellä. Tuloksia ja käyttöä seurataan. Käyttäjä- ja tuottajakyselyä valmistellaan. Kultus.fi on myös vientituote.

Kulttuurikurssit ovat perusopetuksen vuosiluokille 7–9, lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille tuotettuja kurssikokonaisuuksia, joissa taiteen kautta lähestytään ajan ilmiöitä. Kurseilla paneudutaan valittuihin teemoihin (38 h tai 12 h), jolloin kurssit on mahdollista integroida koulun oppiaineisiin. Työ tehdään pääkaupunkiseudulla yhteistyössä taidelaitosten, opetusvirastojen ja koulujen kanssa. Koulu- ja päiväkotiryhmät työskentelevät yhdessä taiteilijaopettajan kanssa viisi kertaa kahden tunnin jaksoissa niin, että jokainen helsinkiläinen lapsi voi osallistua vähintään kerran 5x2 taideopetukseen. Palvelua voidaan pitää merkittävänä.

Työskentely Annantalossa on organisoitu tiimeihin, joilla kullakin on vetäjänsä. Tiimejä ovat mm. ohjelmatiimi ja opetustiimi. Vakuuttavana esimerkkinä tavoitteellisen toiminnan perillemenosta esiteltiin *O tempora, o mores* -kulttuurikurssi, jossa oli mukana monikulttuurinen nuorisoryhmä Jakomäen yläasteelta. Tulos, näyttävät graffiti-tyyppiset maalaukset, olivat esillä Kiasmassa Ensin valtaamme museot -näyttelyssä.

Vuonna 2005 Annantalon tavoitteena oli, että kulttuurikurssit leviävät paikallisesti, seudullisesti ja valtakunnallisesti. Kulttuurikurssien toimintaa seurataan ja niistä raportoidaan puolivuositain. Uudellamaalla järjestetään toiminnasta kysely. Kurssien tarkoituksena on mm. voimaannuttaminen, identiteetin kasvu ja arkojen asioiden käsittely taiteen avulla.

Uusia taiteidenvälisiä projekteja on syntynyt yhdistämällä sanataidetta ja animaatiota sekä lasten kirjoittamia runoja säveltämällä. Nimekkäitä taiteilijoita on kytketty lastenkulttuurityöhön. Lastenkulttuurin profiilia on haluttu nostaa ja siinä on onnistuttu. Hyviä tuloksia on saavutettu - toisaalta mukana on turhaakin, lasten näkökulmasta tarpeetonta julkisuushakuisuutta.

Annantalo elää yhteyksissä monille tahoille: kansainvälisesti, pääkaupunkiseudun muihin kuntiin, Helsingin taide- ja kulttuurilaitoksiin, päiväkoteihin, perusopetukseen, lukioihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin. Mukana yhteistyössä on nuorisosiain keskus. Yhteistä koulutusta taidelaitosten ja opettajien välille suunnitellaan. Koulujen opetussuunnitelmiin on tarkoitus vaikuttaa kulttuurikasvatuksessa.

Yhteistoiminta nykyisten koulujen kulttuuriyhteys henkilöiden kanssa on koettu liian tehottomaksi. Kulttuurityöllä paikkaillaan osin kouluopetusta, mutta tavoite on tukea kouluja kulttuurikeskuksina. Taiteilijoiden koulutukseen on tarkoitus liittää mukaan enemmän yleisötyötä mm. näyttelyissä. Monikulttuurisuutta halutaan toiminnassa vahvistaa. Erityistä tukea tarvitsevat oppilaat ovat mukana kaikessa toiminnassa. Alueellisesta tasapuolisuudesta huolehditaan ja toiminta ulottuu myös muiden pääkaupunkiseudun kuntien peruskouluun etenkin ala-asteella.

Kansainvälisessä toiminnassa Annantalo on tehnyt Suomen lastenkulttuuria tunnetuksi EUnet ARTin kautta osallistuen aktiivisesti kongressitoimintaan. Annantalo on vetänyt Taikalamppu-verkon jäsenet mukaan EUnetARTin toimintaan. Suomeen suunnitteilla oleva kansainvälinen kongressi vuonna 2007 on Suomelle ja Annantalolle suuri haaste ja mahdollisuus.

Annantalo toimii aktiivisesti Taikalamppu-verkostossa. Se on hankkinut verkoston avulla itselleen lisäresursseja muualta maasta esimerkiksi sanataiteen opetuksen Oulusta lainatuine opettajavoimineen. Verkostomallissa toki tapahtuu virtausta myös Helsingistä muualle Suomeen - jonka toivoisi jatkossa voimistuvan. Lastenkulttuurin edistämiseksi Annantalo toivoo verkostolta mm. lisää koulutustilaisuuksia ammattitaidon kehittämiseksi, tärkeistä tapahtumista tiedottamista ja vuosittaista lastenkulttuuritoimijoiden tapahtumaa sekä laajaa valtakunnallista lastenkulttuurikeskusten verkostoa.

Annantalon kunnianhimoinen ja paljon vastuuta ottava ohjelma ei toteudu ilman henkilökunnan jatkuvaa täydennyskoulutusta. Erilaisten koulutustilaisuuksien ja asiakaspalautteiden lisäksi tiimiryhmät harjoittavat sisäistä kouluttautumista.

Toiminnan arviointi suoritetaan kehittämiskeskusteluissa. Toimintasuunnitelman toteutumista tarkastellaan palavereissa. Palautteita kerätään asiakkailta - tilanteiden seurannassa ja palautteiden keräämisessä käytetään myös harjoittelijoita apuna. Kyselyjä tehdään ja tilastotietoja kerätään mahdollisuuksien mukaan. Kehittämistyö on aktiivista, vaikka systemaattista ja kattavaa arviointitoimintaa ei varsinaisesti olekaan. Palaute on ollut voittopuolisesti positiivista. Henkilökunnan mielestä arviointiin pitäisi olla enemmän aikaa käytettävissä.

2.1.4 Yhteenveto

Valtakunnallisesti vertaillen Annantalon taidekeskus on varsin hyvin resursoitu. Henkilökuntaa on suhteellisesti enemmän kuin muissa keskuksissa. Vakinaisia työntekijöitä on 15, tunti- ja periodiopettajina toimii peräti 50 taiteilijaa ja lisäksi avustavaa henkilökuntaa. Tiimityö ja mielekäs työnjako on synnyttänyt toimivan työyhteisön.

Hallinnolliset asiakirjat ja esitteet on tehty selkeästi ja ammattitaitoisesti. Niissä näkyvät tavoitteet, toiminta ja tulosten arviointi. Pyrkimyksissä näkyy taiteidenvälisyyden korostuminen, verkottumisen kokeminen tärkeäksi, huoli saatavuuden toteutumisesta ja ammattimaisen osaamisen arvostus.

Annantalo on panostanut tiedottamiseen. Taikalamppu-toiminta on siivittänyt Annantalon työskentelyä, erityisesti kouluihin suunnattua kulttuurikurssitoimintaa. Osaaminen on monipuolista, toiminta yhteistyöhakuista ja vireää. Uusiin innovaatioihin pyritään ja niiden kehittämiseen kannustetaan. "Luovalle joutilaisuudelle" ymmärretään antaa myös tilaa. Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet.

Kansainvälinen toiminta ja yhteydet ovat selkeästi muita keskuksia pidemmällä. Annantalon luomat yhteydet ovat omiaan luomaan kansainvälistä toimintaa myös kansallisessa verkossa.

2.2 Hämeenlinnan lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARX

2.2.1 Taustaa

Hämeenlinnan hakiessa Taikalamppu-verkoston pohjana oli vakiintunut ja laadukas toiminta lastenkulttuurin alueella esimerkkinä kuvataidekasvatus, teatterikasvatus, musiikkikasvatus ja lasten kesäfestivaali. Kaupungin yksi painopistealueista on lastenkulttuuri ja ARXilla on kaupungin johdon ja hallinnon tuki. Myös linjaus saavutettavuuteen ja yhdenvertaisuuteen löytyy kaupungin ohjeistuksesta. Koska kaupungin organisaatioihin ei saa palkata uutta henkilöstöä, toiminta perustuu ostopalvelusopimuksiin.

ARXin toiminnalle on tyypillistä monipuolisuus sekä toimintojen sisältönimikkeissä että toimintaa toteuttavissa tahoissa. Kulttuuripalveluja esitellään värikkäissä ja houkuttelevissa esitteissä. Esitteiden ulkoasu ja esittelytekstien tyyli lähestyy lasten ja nuorten kuva- ja puhekieltä. Tämä saattaa olla saavutettavuutta parantava lähtökohta, mutta kielen tyyli on myös riskialtis: missä pisteessä aikuisen kieli muuttuu nuorten mielestä kosiskelevaksi ja mihin asti se on houkutteleva ja rento?

Kulttuuritoiminta nähdään syrjäytymistä estävänä, sosiaalisesti tukevana toimintana. ARXissa ollaan herkkiä kuuntelemaan erilaisuuden ja marginaalisuuden ääniä. Tämä on

linjavalinta, jonka merkitystä on vielä vaikea arvioida. Kysymys on selkeästi arvovalinnasta, jossa taidekasvattajien ja kulttuurityöntekijöiden kentällä esiintyy vaihtelevia painotuksia.

2.2.2 Resurssit

Kaupungin organisaatio on muutostilassa ja rakennetta ollaan keventämässä. Arviointitiheällä ARX toimi kulttuuri- ja koululautakunnan alaisuudessa kulttuurikeskuksen kautta. ARX-verkosto pitää kuukausittain kokoukset, joissa periaatteena ovat konsensuspäätökset. Toiminta ostetaan eri tahoilta käyttäen ostopalveluja, sivutoimisia työntekijöitä ja vapaaehtoisvoimia. Tuotantotehtävissä ovat myös kansalaisjärjestöt, lähiökeskukset, nuorisojärjestöt ja kaupungin kulttuuritoimi. Toiminnalle on ominaista jalkautuminen kentälle yli organisaatorajojen.

Kaupungin rahoitusosuuden jakautuminen lastenkulttuurille ja perusopetukseen on ongelmallinen, kuten on ilmennyt muissakin lastenkulttuurikeskuksissa. On kysyttävä viekö keskus jotakin koulujen budjetista. Kuntien ja valtion rahoittaman toiminnan suhteen pitäisi olla mahdollisimman läpinäkyvää ja yhteisesti keskusteltua.

Vaikka ARXille on ominaista tuottajakeskeinen ja verkostomainen malli, niin paikan identiteetti on Verkatehtaan tilojen rakentamisen myötä kulttuuritalokeskeinen. Rakennus myös sijaitsee liikenteellisesti ja kaupunkikuvallisesti keskeisellä ja historiallisesti kerrostuneella paikalla. Verkatehtaan alueen peruskorjaus on Hämeenlinnan kaupungilta huomattava ja kiitettävä panostus kulttuuritoimintaan.

2.2.3 Toiminta verkostossa

Lasten ja nuorten kulttuurikeskus ARXin toiminnan painopistealueet ovat Taikalamppuverkoston viestintä- ja koordinaatiovastuu, verkostovastuu Hämeenlinnan lastenkulttuuri- ja taidekasvatustyössä sekä kehittämistyö sirkustaiteessa, festivaalitoiminnassa ja näyttämötaiteessa. Sirkus, teatteri ja festivaalit ovat olleet keskeisiä toimintamuotoja ja niiden laadusta ovat vastanneet jo ennen ARXia toimintansa aloittaneet taidekasvatuksen ammattilaiset. ARX on voinut taloudellisella tuella palkata freelancereita sekä tukea vakiintuneita ja yksittäisiä uusia toimintamuotoja. ARX on vastannut näiden alueiden tiedottamisesta. Toiminnoista voi mainita esimerkiksi Sorin Sirkuksen koulukiertueen ja Minitatterin pitkäkestoisen Kuningas Learin taloudellisen tukemisen.

Yhteys perusopetukseen samoin kuin ammattilaisiin oppilaitoksiin on vielä osittain katveessa. Koulujen opetussuunnitelmatyöhön ei vielä löydy toimivaa linkkiä. Yhdeksäsluokkalaisten K9 kulttuurikortti on tosin hyvin käytössä. Koulujen tilojen mukaan lukien taiteen perusopetuksen tilojen vajaakäyttöä pidetään ongelmana. Taiteen perusopetuksen ja Taikalampun välinen yhteistyömalli tuottaa ongelmia Hämeenlinnassa. Osa kaupungissa pitkään toimineista taiteen perusopetuksen asiantuntijoista moittii ARXia esimerkiksi lyhytkestoisista tempauksista, joilla ei ole jatkoa ja riittävää sisältöä. ARXin rahoitusta arvostellaan sanomalla, että samalla rahalla olisi voinut palkata ammattilaisia taideopettajia vakituisiin työsuhteisiin. ARX panostaa arvostelijoiden mukaan liiaksi näkyvyyteen ja näyttävyyteen.

Tuottajamallin mukainen toiminta on uutta ja outoa, eikä sillä ole vielä Suomessa vakiintunutta paikkaansa. Rahakysymykset aiheuttavat intressiriitoja, ammattilaiset puolustavat jo vakiintunutta toimintaansa ja haluavat turvata syvällisen prosessinsa mahdollisuudet jatkossakin. He ovat panostaneet korkeatasoiseen toimintaan vuosikausia kehittäen sekä itseään että lasten ja nuorten taiteen perusopetuksen sisältöjä määrätietoisesti ja ansiokkaasti myös kansallisessa kentässä. Laatu on taiteessa pitkäkestoisen toiminnan kautta syntyvää

syvää suhdetta, se on prosessi joka ei avaudu ja joka ei voikaan avautua yhdessä viikonlopussa. Lyhytkestoisella toiminnalla voidaan kuitenkin laskea kynnyksiä ja saada mukaan lapsia ja nuoria joilla ei ole mitään suhdetta taiteeseen. On kuitenkin keskeistä, että lyhytkurssien jälkeen on mahdollisuus siirtyä jatkoon. Kummallakin toimintamuodolla voi olla paikkansa.

ARX keskittyy toiminnassaan enemmän vapaa-ajan toimintoihin. Vaikutelma on, että ARX mieltää itsensä paitsi kulttuurisena myös sosiaalisena toimijana. Nuoret ovat saaneet mm. graffitimaalauslupia ARXin kautta ja tukea bändikonserttijärjestelyissä ja myös omaehtoisessa bänditoiminnassa. Hämeenlinnassa käytetään paljon vapaaehtoisia työntekijöitä ja tehdään talkootyötä. Muutoin Taikalamppu-keskuksissa esiintyy yleisesti vahvana näkemys, jonka mukaan toimintojen on oltava aina ammattilaisten käsissä ja vapaaehtoismalli on esimerkki, jolla saatetaan antaa väärää viestiä osaamisen merkityksestä.

ARXin toiminta ylittää taiteen eri aloja ja organisaatioiden rajoja. Ennakkoluuloton yhteistyötahojen etsintä on positiivista ja parhaimmillaan se lisää saavutettavuutta sekä yksilöiden että ryhmien kannalta. Perheisiin, vammaisryhmiin, omaehtoiselle toiminnalle ja nuorten kuunteluun on kiinnitetty huomiota. ARXissa toimii ns. ARX-komissio, joka on suora linkki nuorten kentälle. Kun saavutettavuuden ongelmakohtaksi nähdään esimerkiksi sairaalakoulu ja vankila, kuvaa tämä hyvin ARXin tavoitetta toimintakentän laajuudesta.

Erityisen hyvänä toimintamuotona ja saavutettavuutta lisäävänä voi pitää yhteistyötä Hämeenlinnan joukkoliikenteen kanssa. Tämän mallin mukaisesti päivällä, hiljaisempaan aikaan, päiväkodit ja perusopetusryhmät saavat käyttää bussia ilmaiseksi päästäkseen ARX-taloon valitsemansa toiminnan pariin. Yhteistyö on määräaikaista ja päättyy toistaiseksi vuoden 2006 lopussa, mutta tämänsuuntainen toiminta on hyvä esimerkki käytännönläheisestä saavutettavuuskysymyksen ratkaisusta. Samalla bussikokeilu kuvaa ARXin verkottumistoiminnan laaja-alaisuutta.

ARX on järjestänyt myös painopistealueisiinsa liittyviä seminaareja ja tapaamisia kuten esimerkiksi soveltavan teatterin ns. Vaarallista kokea -tapaamisen. Kansainväliset yhteydet ovat näkyvässä osassa toimintaa muutamissa Taikalamppu-keskuksissa, näin esimerkiksi Hämeenlinnassa, jossa toiminnanjohtaja on toiminut aktiivisesti kansainvälisessä yhteistyössä.

ARXin toimintaa tiedotus- ja verkostovastaavana Taikalampussa arvioitiin keskustelemalla muilla paikkakunnilla ARXin panoksesta. Tiedottamiseen ja yhteistyöhön oltiin pääosin tyytyväisiä. Toivottiin kuitenkin suurempaa aktiivisuutta yhteistyön tiivistämiseen ja syvällisempää otetta kulttuurikentän taidetyöhön. Tällaista kokoavaa tahoja pidettiin hyvin tärkeinä. Samalla on ilmeistä, että verkoston kehittyessä eri asiantuntijat alkavat sujuvasti pitää toisiinsa yhteyttä myös suoraan. Toisaalta keskustelua herätti kysymys kansallisesta lasten ja nuorten kulttuuripoliittisesta ”unilukkarista” tai vastuullisesta yhteisestä asiantuntijasta. Joidenkin mielestä olisi tärkeää, että Suomessa olisi jokin taho, joka osallistuisi aktiivisesti valtakunnalliseen lastenkulttuuripuheeseen ja joka toimisi jatkuvana linkkinä esimerkiksi eduskuntaan. Toisaalta myös korostettiin, ettei tällaiseen tahoon ole missään nimessä tarvetta, sillä jokainen lastenkulttuurin toimija on pätevä ja halutessaan kykenevä ottamaan kantaa valtakunnalliseen keskusteluun.

2.2.4 Yhteenveto

ARXin itsearviointi, toimintaportfolio ja muu arviointiin toimitettu aineisto oli erittäin monipuolinen ja valaisi hyvin kolmen vuoden aikana toteutettua toimintaa. Soraääniäkään ei peitelty. Itsearviointi oli konkreettinen ja pohdittu. Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet.

Koska taiteen perusopetuksen ja pitkään taidekasvatuksesta vastanneiden tahojen kri-

tiikkiä esiintyy, sitä ei voi sivuuttaa jatkoa suunniteltaessa. Taikalamppu-verkostosta löytyy esimerkkejä, joissa yhteistyö on ollut pääosin toimivaa eikä intressitörmäyksiä tullut niissä esiin. Pitkäjänteinen produktiivtyöskentely, joka esimerkiksi teatterissa on tarpeellista, on aikakäsitykseltään ja syventymisvaatimuksiltaan kovin eritahtinen kuin nopeatempoinen kokeilu- ja tapahtumatoiminta. Toisaalta on selvä, että moniin taiteen perusopetuksen toimintoihin pääsee mukaan vain rajallinen määrä lapsia ja nuoria. Vaikka kyse voi olla myös vahvojen persoonien törmäyksestä uuteen tuottajamalliin, on edelleen jatkettava pohdintoja, johtuuko tilanne hallinnon rakenteista kuten johtamisesta ja suunnitteluryhmien toiminnasta, kaupungin hallinnon linjauksista, arvopohjan ja tavoitteiden keskustelemattomuudesta, rahasta ja tiloista. Voidaanko toimia samaan suuntaan, vaikka jostakin toimintamalleista ollaankin eri mieltä? Taiteellinen johtajuus on tuottajakeskeisessä mallissa ohutta jo lähtökohtaisesti. Vahvuutena Hämeenlinnassa näkyivät ennakkoluulottomuus, energisyys, arkisuus, matalat kynnykset ja uudet yhteistyötahot. Keksimisähky uhkaa muitakin kuin Hämeenlinnan keskusta.

Vapaaehtoisten mukanaolo on kiinnostava hämeenlinnalainen valinta. On selvää, että kentältä löytyy ihmisiä jotka haluavat olla mukana ja on kannatettavaa, että tällainen mahdollisuus on olemassa.

Näkökulmaa kouluyhteistyöhön kannattaa miettiä. Koululaitos organisaationa kannattaisi sitouttaa tavoitteiden tasolta lähtien. Lapsilähtöisyys on käsite, joka ymmärretään kovin eri tavoin ja sen määrittely näkyy myös käytännön toiminnassa. Esimerkiksi Hämeenlinnassa ja yleisemminkin voidaan kysyä, missä määrin lapsi ja nuori määrittelee omat tavoitteensa ja minkälaisessa tilanteessa se on todella tarpeellista? Toisaalta kun saavutettavuus ja tasa-arvo ovat keskeisiä arvoja, niihin on myös panostettu. On hyvä olla tietoinen lastenkulttuuritoiminnan käytöstä paikallisessa imago- ja rakentamisessa ja sen vaikutuksista Taikalamppu-keskusten sisältöihin ja toimintamalleihin.

2.3 Jyväskylän lasten ja nuorten kulttuurikeskus Kulttuuriaitta

2.3.1 Taustaa

Jyväskylä osallistui opetushallituksen kulttuurin ja koulun yhteistyöprojektiin vuosina 1999–2001. Tämä toiminta kokosi yhteen eri alojen taiteilijoita, peruskoulun opettajia sekä yliopiston lapsuustutkimusta tekeviä henkilöitä. Periaatteena oli alusta alkaen eri taidealojen yhteistyö, ”poikkitaiteellisuus”, opettajien kouluttaminen, tutkimustoiminta ja toiminnan mieltäminen taidekasvatukseksi. Näin syntynyt toiminta-ajatus tuotti tulokseksi käytännössä Kulttuuriaitan jäsenyyden Taikalamppu-verkostossa.

Jyväskylän seudulla on teetetty kulttuuripalvelututkimus alkuvuodesta 2004. Aikuisille, yli 15-vuotiaille suunnattu kyselytutkimus, tuotti myös lastenkulttuuriin liittyviä tuloksia. Toiveina esitettiin mm. nuorten harrastusmahdollisuuksien parantamista sekä lastenkulttuuritapahtumia.

Lasten ja nuorten kulttuurikeskus Kulttuuriaitta toimii Jyväskylässä, Jyväskylän maalaiskunnassa ja Muuramessa. Taidetarjonta on monipuolista ja se kattaa laajasti eri taidekasvatuksen alat. Esimerkiksi Lasten Loiskis kulttuuripäivät, joita on järjestetty jo 1990-luvun puolivälistä alkaen, on laadukas tapahtumakokonaisuus.

2.3.2 Resurssit

Kulttuuriaitta on kaupungin kulttuuripalvelukeskuksen alaisuudessa, sitä valvoo ohjausryhmä, jossa on edustajat kaikista rahoittajista sekä Jyväskylän yliopistosta. Puheenjohtajana toimii kulttuuritoimenjohtaja. Painopistealueilla on omat asiantuntijaryhmänsä, joiden puheenjohtajat edustavat eri taidealoja. Kulttuuriaitassa työskentelee koordinaattori, projektitutkija sekä osa-aikaisesti kulttuuriyhdysopettaja ja Jyväskylän maalaiskunnan kulttuuri- nuorisosihteeri.

Yhteys kaupunginhallintoon on melko löyhä ja etäinen, rooli on raamittava ja ohjaava. Viestit ovat osin ristiriitaisia. Toisaalta Kulttuuriaittaa pidetään positiivisena imagotekijänä - kaupungilla on mm. lapsipoliittinen ohjelma. Toisaalta taloudellinen tilanne on kireä ja kulttuurin rahoittaminen uhanalaista.

Kulttuuriaitan toiminta on verkostomallinen, omia tiloja ei ole. Alussa organisaatiomallin löytyminen oli vaikeaa, samoin johtaminen. Sitouttaminen oli työlästä ja vei aikaa. Verkostomallissa on etuna hallinnon keveys ja joustavuus. Kulttuuriaitassa työskentelevät kokevat hallinnon melko mutkattomana. Samalla toimintojen saattaminen itseohjautuvamaksi, kekseliäisyyden säilyttäminen, aikataulujen organisointi, tiedottaminen ja kentän kuunteleminen todetaan jatkuvaksi haasteeksi. Hallintomallin vakiintumisen ongelmana on lyhyt aikajänne lyhyine työsuhteineen.

2.3.3 Toiminta verkostossa

Opetusministeriön määrittelemät painopistealueet ovat taidekasvatus, musiikki, mediakasvatus ja tutkimus.

Taidekasvatukseen, päiväkoteihin ja peruskoululaisiin painottunut toiminta näkyy organisaatiossa siten, että on palkattu kulttuuriyhdysopettaja ja kouluihin on valittu kulttuurivastaavat. Opettajat, jotka toimivat kulttuurivastaavina saavat kulttuuripassin. Opetussuunnitelmatyöhön on muodostettu asiantuntijalinkki. Tavoitteena on saada opetussuunnitelmien aihekokonaisuuksiin taidekasvatus opetusta eheyttävänä sisältönä. Käytännössä taiteen läsnäolo päiväkotien ja peruskoulun arjessa tarkoittaa sitä, että lähes kaikki perusopetuksen koulut on tavoitettu, myös lähikunnissa. Koululaiset vierailevat aktiivisesti paikkakunnan kulttuurilaitoksissa. Taidekasvattajat tulevat kouluihin ja oppilaat voivat myös työskennellä koulupäivän aikana taiteen perusopetuksen tiloissa. Periaatteena on, että luokan opettaja on mukana näillä tunneilla. Toiminta sisältää usein eri taidealoja, jolloin yhdistävänä tekijänä on yhteinen teema. Nämä ”poikkitaiteelliset” projektit ovat lyhyitä (kahden kerran tutustuminen kolmeen taiteenalueeseen), mutta kattavat vuosiluokat 1–9. Ne ovat saaneet hyvää palautetta, mutta toiminta on lyhytkestoista. Mallina tämä ns. ”taidetta pitkin ja poikin” vaikuttaa hyvältä.

Toimintaa suunnitellaan taiteilijoiden/taiteilijaopettajien ja opettajien kanssa yhdessä, mutta taidevetoisesti. Koulutoiminnan etuna on, että opettajat ja taiteilijat on saatu keskustelemaan ja kulttuuri on se, joka on saattanut keskustelijat yhteen. Ohjaajina toimivat taiteilijat ovat saaneet lisätunteja, mutta eivät vakituisia työsuhteita. Ongelmana on, että tässä tiedetään korvattavan koulujen vähenevää taideopetusta. Koulun vastuu ja samalla kunnan vastuu korkeatasoisesta koulutusta järjestävänä tahona siirtyy näin vähä vähältä epävarmalle hankerahoitukselle. Kun työ painottuu kouluihin, kesätoiminta ei ole vakiintunutta muutamia viikonloppukursseja lukuun ottamatta.

Taiteen perusopetus oli, kuten todettiin, alusta alkaen aktiivinen taho Kulttuuriaitan suunnittelussa ja toteutuksessa. Taiteen perusopetus on tarjonnut myös tiloja koulun toi-

minnoille. Tilojen yhteiskäyttö on taloudellista ja lisää saavutettavuutta. On myös tärkeää, että lapset näkevät kunkin taiteenalan ominaista toimintaa vieraillessaan toimintatiloissa. Yhteistyö on ollut onnistunutta sitoutumisen myötä. Arvopohja keskusteltiin tarpeeksi ajoissa ja tarpeeksi yhteiseksi. Toimintaa koordinoiva kulttuuriyhdysohjaaja on tässä hyvä ja tarpeellinen. Toiminnan korkea taiteellinen laatu ja toisaalta saavutettavuus ovat yhteisiä arvoja. Taiteen perusopetus ja Kulttuuriaitta eivät ole kilpailevia vaan yhteistyötä tekeviä. Taiteen perusopetusta on laajasti tarjolla ja se on saanut myös lisää jäseniä. Kaikki eivät kuitenkaan mahdu mukaan. Opettajien ja taiteilijoiden yhteistyössä on myös lähinnä erilaisista toimintakulttuureista johtuvia ongelmia.

Perusopetuksen ja taiteen perusopetuksen taidekasvatus ei ole rakenteeltaan lapsilähtöistä, mutta käytännön tasolla voi sitä silti olla. Taiteilijavetoinen, laatua painottava lähtökohta ei yleisesti ottaen miellä lapsilähtöisyyttä olennaiseksi asiaksi, koska keskiössä on taide. Tältä arvopohjalta tosin nähdään ainoaksi kestäväksi malliksi taiteen opetus pitkäkestoisena persoonallisen kehityksen ja syvällisemmän maailman hahmottamisen välineenä. Lapsilähtöisyyskeskustelu tiedostetaan hyvin Kulttuuriaitassa, oletettavasti yliopistollisen tutkimuksen läsnäolon takia.

Yhteistyö yliopiston kanssa liittyy tutkimukseen ja koulutukseen. Perusopetuksen ja päivähoiton opettajia koulutetaan jatkuvasti. Kulttuuriaitta on todennut, että koulutus voi tapahtua vain työajalla ja siihen on pyrittykin. Koulutus ei vielä kohtaa läheskään kaikkia. Haasteena on vakiinnuttaa taide- ja kulttuurikasvatus opettajien täydennyskoulutuksen osaksi, esimerkiksi veso-päivien yhteyteen. Kurssit ovat lyhytkestoisia ja jatkuvuus puuttuu.

Yliopiston rooli on ollut tähän mennessä lastenkulttuurin tutkimusverkoston luomisessa, kulttuuritutkimuksen ja toimijoiden yhteisseminaarien järjestämisessä ja lastenkulttuurin alan tutkimustiedon listaamisessa. Jyväskylän yliopisto on kansainvälisestikin merkittävä lapsuustutkimuksen keskus. Hankkeena on taidekasvatuksen maisteriohjelma sekä lapsuustutkimuksen alueeseen liittyvä tutkimusrahoituksen haku Suomen Akatemialle. Kulttuuriaitta on käyttänyt yliopisto-opiskelijoita harjoittelijoina ja tarjonnut opinnäytetyöaiheita. Toiminnan sisällössä näkyy myös se, että kulttuuriaitassa toimii yliopistolta tullut projektitutkija ja ohjausryhmässä on yliopiston edustus. Yleisesti ottaen yliopiston osuus ja rooli ovat vasta muotoutumassa ja Kulttuuriaittaan liittyvä tutkimus vasta alussa. Mutta tavoitteet ja näkemykset ovat mukana. Tyypillistä yliopiston toiminnalle on se, että lapsuus ja lastenkulttuuri pohditaan ensin käsitetasolla. Tällainen keskusteluyhteys tuo epäilemättä Kulttuuriaitalle argumentaatio- ja suunnittelutukea, mutta on myös hidas toimintamuoto. Kentältä tuli myös toiveita tutkimusteemoista. Yhteinen keskustelu tutkimustarpeista voisi olla paikallaan. Joitakin mielenkiintoisia toimintoja on jo syntynyt tutkimuksen ja sosiaalipuolen yhteisten kysymysten ympärille, kuten sijoitusperhelasten elämänhallinnan tukemiseen pyrkivä ns. elämäntarina-metodi, jossa on myös STAKES mukana.

Palautejärjestelmä keskuksen toiminnasta on olemassa ja palautteista on tehty kooste. Palaute on pääosin hyvin myönteistä. Palautteista tulee ilmi myös varsin välineellistä taide-näkemyksiä. Palautteissa painottuu myös yhteisöllisyys, ryhmässä toimiminen niin lapsille kuin aikuisille opettajille näyttää olevan tärkeää. Merkittävyyden kirjaaminen on ongelmallista kyselylomakkeilla ja lyhytkestoisien toiminnan tavoitteet eivät aina hahmotu lapsille. Yleisesti pitkäjänteisyyttä toivottiin lisää.

2.3.4 Yhteenveto

Kulttuuriaitta lähti liikkeelle koordinoitavista tarpeista sekä erityisesti halusta kehittää taiteiden välistä toimintaa taidekasvatuksen kontekstissa. Arvopohjaksi keskusteltiin laatu sekä saavu-

tettavuus. Toiminnalla on jo juurensa pidemmältä ajalta, mutta rooli päiväkotien, koulujen, taiteen perusopetuksen, kaupungin kulttuurilaitosten ja yliopiston välillä hakee paikkaansa. Ollaanko niveltäjiä, siirtymävaiheen tukijoita vai minne kokonaisuus on menossa? Perusopetuksen vähenevän taideopetuksen paikkaaminen on huolestuttava ilmiö. Yleensäkin, myös muissa Taikalamppu-keskuksissa on rajanveto kuntien, yksityisen ja valtion rahoittaman kulttuurituotannon ja taidekasvatuksen vastuualueissa keskustelua vaativassa pisteessä.

Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet. Kehittämissuuntina ehdotamme toiminnan alueellista laajentamista. 13–15-vuotiaiden toiminta on vielä alkutekijöissään ja muut koulumuodot puuttuvat. Tutkimustoiminta on hitaana prosessina vasta tulossa vahvemmin mukaan ja tutkimustarpeita olisi syytä kartoittaa kenttää kuunnellen. Suuntautuminen sosiaalitoimeen on alkuvaiheessa ja suunta vaikuttaa yliopistoyhteistyön tukemana kiinnostavalta. Lyhyet toimintajaksot hitaasti tulosta tuottavan yliopistotutkimuksen rinnalla ei tuo vielä Kulttuuriantian työn vaikutuksia esille.

Yliopiston varhaiskasvatuksen ja opettajankoulutuksen osallistuminen voisi olla monipuolisempaa. Kulttuuriantian toiminnassa on hieman varovainen perusvire, villimpiä kokeiluja kentällä ja ”metsäänmenon” riskillä työskentelyäkin voisi olla. Taidekasvatuksen käytännön suunnitteluvastuussa ovat taiteilijat. Tämä takaa periaatteessa laadun, mutta voi johtaa myös pitäytymiseen vakiintuneessa taidekasvatuksessa. Kentän nuorten, lasten ja perheiden tilanteen kuuntelu voi jäädä sikseen ilman mietittyä käytäntöä.

Verkostomallin kehittäminen, yhteistyötahojen löytäminen, tiedottaminen ja tunnettavuus vie aikansa. Mutta kevyt hallinto ja liikkuva tilojen käyttö vaikuttaa hyvältä rakenteelta. Keskuksen kehittäminen, yhteistoiminta yliopiston kanssa ja alueellisen yhteistyöverkoston laajentaminen lisäävät tarpeita hallinnolliselle osaamiselle ja hyvälle esimiestaidoille.

Työskentely alkoi hyvässä hengessä, koska alusta alkaen koulun ja taiteen perusopetuksen tavoitteena oli laatu. Kulttuuriantia on kehittänyt jatkuvan keskustelukulttuurin tutkijoiden, taiteilijoiden ja opettajien sekä opetussuunnitelmatyön välille. Hyvänä käytäntönä tässä yhteistyössä on kulttuuriyhdysopettajan palkkaaminen kahdeksi päiväksi viikossa. Koulutilojen ja taiteen perusopetuksen tilojen käyttö vaikuttaa joustavalta ja taloudelliselta ratkaisulta. Hallinto palvelee toimintaa, eikä määrittele rajoja tiukasti.

2.4 Lastenkulttuurikeskus LASTU Lapinlahdella

2.4.1 Taustaa

Lapinlahdella sijaitseva LASTU on saavuttanut tunnettavuutta jo 1990-luvun alusta lähtien kiinnostavan toimintakonseptinsa kautta. Keskiössä on arkkitehtuurin ja ympäristöestetiikan opetus lapsille ja nuorille. Konseptin kehittämisessä on otettu vaikutteita vastaavasta toiminnasta Glasgowissa.

Ylä-Savossa lasten arkkitehtuuriopetus on ollut ajatuksena suorastaan ”eksoottinen”. LASTU poikkeaa muista lastenkulttuurikeskuksista omaleimaisena ja originaalisuudessaan kiehtovana yksikkönä. LASTUsta ei ole puuttunut utopistisiakaan aineksia. LASTUn voi todeta olleen aikaansa edellä - ja on sitä varmaan monesta näkökulmasta vielä tänäkin päivänä.

2.4.2 Resurssit

LASTUn ylläpitäjä on kannatusyhdistys, Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU ry. Se on toiminut yksityisenä kouluna, jolla on yhteistyösuhteet Lapinlahden kuntaan ja sen kulttuuritoimeen. Kunta tukee toimintaa. Myös Lapinlahden taidemuseon kanssa on aikaa myöten kehittynyt hyvä yhteistyö. Museo on antanut yhden näyttelytilan vakituisesti LASTUn käyttöön. Siinä järjestetään näyttelyjä lapsille ja näyttelyjä lasten töistä.

Kannatusyhdistys hoitaa taloudenhoidon itsenäisesti. Valtiolta tulevan tuen lisäksi toimintaa tukevat Pohjois-Savon liitto, Ylä-Savon Kehitys Oy ja Lapinlahden kunta. Jonkin verran tuloa on myös maksupalvelutoiminnasta. Taikalamppu-rahoitus on tehnyt mahdolliseksi palkata kolmen päätoimisen työntekijän lisäksi useita osa-aikaisia ja kymmenkunta tuntityöläistä. Tämä onkin ollut välttämätöntä toiminnan laajetessa toivotusti laajalle alueelle perusopetukseen, päivähoitoon ja museotyöhön. Henkilöstöllä on monipuolisesti alan koulutusta ja kokemusta sekä vahva sitoutuneisuus kulttuurityöhön.

LASTUn toimipaikka on sijainniltaan arvokas ja muihin keskuksiin verraten erilaisuudessaan inspiroiva. Vaaramainen mäki, josta on avarat näkymät Onkivedelle Juhani Ahon syntymäkodin maisemaan ja Halosen taiteilijaperheen asuinsijoille, antaa toiminnalle sen tarvitsemää kaikupohjaa. Mäelle siirretyt vanhat hirsirakennukset ovat saaneet seurakseen lasten rakentamia majoja. Paikan henki on harmoninen, mutta samalla nykyajassa jopa radikaali.

2.4.3 Toiminta verkostossa

Opetusministeriön LASTUlle määrittelemät painopistealueet ovat arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön lisäksi muotoilu lastenkulttuuriin sovellettuina.

LASTUn toimintasuunnitelmaa leimaa kouriintuntuva konkretia. Koulut, päiväkodit ja kirjasto ovat yhteistyökumppaneita toiminnassa. LASTU täydentää syväosaamisellaan yhteistyötahojen omaa kulttuurityötä arkkitehtuurin, rakennetun ympäristön ja muotoilun osalta niin, että kysyntää palveluille on laajemmaltikin. Vuosiluokkien 5–6 opetussuunnitelmiin on rakenteilla paketti arkkitehtuurikasvatuksen alalta.

LASTU on toiminnallaan saavuttanut vankan jalansijan Lapinlahdella. Omissa tiloissaan keskus on voinut antaa pienille ryhmille arkkitehtuurin taiteen perusopetusta ja järjestää leirejä. Koulutilan kanssa samassa rakennuksessa toimiva korjausrakentamisen keskus rikastuttaa myös lastenkulttuurikeskuksen toimintaa.

LASTU huolehtii käsityön ja arkkitehtuurin sekä ympäristökasvatuksen koulutuksesta yhteistyössä Portaanpään kristillisen kansanopiston ja Lapinlahden kuvataidelukion kanssa. Lisäksi Lapinlahti-mallia on tehty tunnetuksi Pyhäjoki- ja Kalajokilaaksossa Taikalamppuverkoston toimintaidean mukaisesti. Viime vuosina LASTUssa on tehty työtä erityisesti yläsavolaisen yhteistyöverkoston luomisessa. Toiminta on ulottunut Lapinlahtea laajemmin Ylä-Savon muiden kuntien kouluihin (Varpaisjärvi, Sonkajärvi, Vieremä, Iisalmi, Kiuruvesi, Pielavesi ja Keitele) sekä laajemminkin koko Pohjois-Savon alueelle. Kehittämissuunnitelma vuosille 2006–2008 kohdentuu monipuolisesti yhteistyöhön Pohjois-Savon alueella. Kuopion ja Varkauden taidemuseoiden ja muiden kulttuurilaitosten kanssa tehdyt suunnitelmat kertovat tavoitteesta toimia poikkihallinnollisesti “olennaiseen keskittyen”.

LASTUn työntekijät ovat pitäneet Taikalamppu-verkostoitumista tärkeänä ja onnistuneena. Etenkin Ouluun ja Poriin on oltu kiinteässä yhteydessä. LASTUssa kaivataan kuitenkin Taikalamppu-keskusten yhteistä esitettä sekä toimintasuunnitelmaa juuri yhteistyön osalta. LASTUn työssä pyritään keskittymään olennaiseen ja toimintamuotoja halutaan vakiinnuttaa.

Toiminnan tutkimusta pidetään tarpeellisena ja toivotaan lisää LASTUn toimintaan kohdentuvia opinnäytetöitä. Aluekeskushankkeen ideaa halutaan LASTUssa kehittää, mikä vaikuttaa hyvin perustellulta, kun ottaa huomioon toiminnan taustan, toimintaympäristön ja –vision.

2.4.4 Yhteenveto

Lapinlahden LASTU poikkeaa muista lastenkulttuurikeskuksista selkeästi rajatun toimintakonseptinsa vuoksi. Sen tehtävänä on edistää arkkitehtuurin, muotoilun ja rakennetun ympäristön opetusta lastenkulttuurin näkökulmasta. Toiminta tapahtuu erityisesti koulujen perusopetuksessa ja taiteen perusopetuksessa, mutta antaen myös sisällöllistä lisäarvoa opetukseen aina päivähoidosta kansalaisopistoon saakka. LASTUn toimintaa voidaan pitää näin myös tavoitteellisena kansalaiskasvatuksena.

LASTU eroaa muista lastenkulttuurikeskuksista sikäläkin, että se ei nojaa suuren kunnan kulttuuritoimeen, sen rahoitukseen tai alueen taidelaitosten ja yliopiston ainelaitosten osaamiseen. Kunta tukee LASTUn toimintaa ja Lapinlahden taidemuseossa on mm. pysyvä näyttelytila keskuksen käytössä. LASTUn vahvuudet eivät kuitenkaan perustu talouteen, vaan elinvoima kumpuaa toiminta-ajatukseen uskovista ja tehtävistään innostuneista kulttuurityöntekijöistä. Toiminnan sisällöistä on arvokasta näyttöä mm. julkaisuina.

Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet. LASTUn asemaa tulisi entisestään vahvistaa. Sen yliopistoyhteyksiä ja kansainvälisiä kontakteja kannattaa tavoitteisesti lisätä. Tässä vaiheessa ensisijaisinta lienee alueellisen yhteistyöverkoston laajentaminen ja vakiinnuttaminen. LASTUn suunnitelmiin kuuluukin laajentaa toimintaa koko Pohjois-Savon alueelle. Kansallinen toimintavolyymin kasvu voi lisääntyä resurssien lisäyksen myötä. Taloudelliset resurssit tulisi turvata nykyistä pidemmälle, jolloin keskuksen työntekijät voisivat keskittyä enemmän toimintansa kehittämiseen ja uusien yhteistyöverkostojen laajentamiseen.

2.5 Oulun Nuoriso- ja kulttuurikeskus, NUKU

2.5.1 Taustaa

Oulun kaupungin Nuoriso- ja kulttuurikeskus (NUKU) perustettiin 1980-luvun alussa, koska Oulu haluaa panostaa kulttuuripalveluihin ja näkyä erityisesti lasten ja nuorten kulttuurikaupunkina. NUKU tarjoaa toimintamahdollisuuksia taiteen ja kulttuurin järjestöille ja yhdistyksille sekä taiteen ammattilaisille ja harrastajille. NUKUn tilaisuuksissa vierailee vuosittain yli 60000 kävijää ja lähes saman verran harjoitussalien käyttäjiä, työpajoihin osallistujia ja kursseille osallistujia. Erilaisia tapahtumia on vuosittain noin 700 ja lastenkulttuuriverkosto käsittää yli 80 toimijaa Oulun seudulla. Kulttuurin aktiviteettejä on Oulussa runsaasti.

NUKUssa erilaiset oululaistoimijat järjestävät teatteriesityksiä (mm. nukketeatteria, ylioppilasteatterin esityksiä), konsertteja, elokuvia (myös lasten elokuvakerho Elinan toimintaa), tanssia (esityksiä mm. satubalettia, alkeisbalettia ja balettia), sirkusta (tasapainoilua, jongleerausta, akrobatiaa, pelleilyä, ilmaisutaitoa), valokuvausta (mm. näyttelyitä), lasten tapahtumia, kirjaston satutunteja sekä pienoisenäytelmiä. Osa sanataideopetuksesta on kirjastossa. Tarjonnan valikoima on kattava ja osoittaa oululaiskulttuurin monitahoisuutta.

Oulun kaupungin kulttuuritoimen ja sen kulttuurilaitosten rooli voi vaihdella tässä toimintaympäristössä.

Oulun yliopistossa on mm. opettajankoulutusta ja kirjallisuuden tutkimusta sekä varhaiskasvatuksen tutkimusta, joten lastenkulttuuri on hyvä tutkimuksellinen kohde yliopistolle.

2.5.2 Resurssit

NUKU on yksi Oulun kaupungin kulttuurilaitoksista ja sillä on hyvät ja toimivat suhteet kaupungin hallintoon. Vaikka NUKU on nuoriso- ja kulttuurikeskus, ei se edusta nuorisotoimintaa tai ole yksin lastenkulttuurikeskus, vaan on osa yleistä oululaista kulttuuritoimintaa.

Oulun lastenkulttuuriverkoston toiminta on osa NUKUn toimintaa. Verkostossa on yli 90 jäsentä verkostossa (taiteilijoita ja taidekasvattajia). Tehtävänä on mm. edistää valtakunnallisia kehittämishankkeita, luoda ja järjestää yhteyksiä taide- ja kulttuuritoimijoiden välillä, lisätä kansainvälisiä kontakteja (esim. EUnetART-verkostossa) ja selvittää alueellisen yhteistyön mahdollisuuksia ja luoda toimintaedellytyksiä.

NUKUn rakennus, joka on samalla tärkeä kulttuuritoiminnan paikka, sijaitsee keskeisellä paikalla Oulua. Siellä on myös Oululaisen Taikalampun kotipesä.

2.5.3 Toiminta verkostossa

NUKUn tehtävä Taikalamppu-verkostossa on kehittää sanataidetta ja elokuvataidetta, tuoda taide ja kulttuuri lasten ja nuorten arkipäivään ja osaksi koulutyötä. Lisäksi tehtävänä on etsiä ja kokeilla uusia taidekasvatusmuotoja ja -menetelmiä, jotka tuovat taiteen ja kulttuurin kouluihin, päivähoitoon ja perheiden yhteisiin harrastuksiin (2005 mukaan tullut tehtävä).

Taikalampun myötä perusopetusikäiset on saatu mukaan elokuvan tekemiseen verrattain pelkistetyn suunnitelman puitteissa. Toiminta tapahtuu lasten oman ideoinnin ja improvisoinnin pohjalta, mutta toimivan perusidean ympärille rakentuvana toiminta jää enemmän opetukselliseksi tuokioksi. Tämän ns. Taikalamppu-metodin sovellettavuusarvo lienee laaja. Mallin menetelmä houkuttelee opetuksellisesti (uutiset, animaatiot, elävän elämän todellisuus, improvisoinnin houkuttelevuus), vuorovaikutuksellisesti ja ilmaisutaidollisesti rakentamaan sanomaltaan, toteutukseltaan (monitaiteisuus) yhä parempia tuotoksia. Menetelmä sopii hyvin mm. eri-ikäisten oppilaiden äidinkielen opetukseen.

Vuonna 2004 tehtiin noin 100 elokuvaa. Taikalamppu-metodissa on noin 15 kouluttajaa käytössä mm. lähikuntia varten. Konkreettisesta lähikuntayhteistyöstä saatiin kuitenkin niukasti tietoa. Yhteistyö ammattilaisten kanssa vaatii vielä työtä ja omaa kouluttautumista. Opettajien ja ohjaajien kouluttaminen onkin osa ”nukulaisten” vaativaa työtä. Toiminta saavuttaa perusopetuksen oppilaat parhaiten.

Lisäksi NUKUssa on järjestetty elokuvakursseja lapsille ja nuorille ja tarvittaessa mediakasvatuksesta kiinnostuneille aikuisille (mm. opettajat ja kerhojen vetäjät). Kerhotoiminnan myötä on edistetty vanhempia ja lasten vuorovaikutusta elokuvan avulla.

NUKUssa on myös kehitetty sanataidetta pajoissa, johon kuuluu mm. vauvasanataide ja kokeellisen ajattelun kehittäminen. Yhteistyötä sanataiteessa on tehty kansallisesti että alueellisesti. Kirjaston kanssa on yhteistyötä mm. koulujen kirjailijavierailujen järjestelyissä ja satutuntien järjestelyissä. Lasten säännöllinen osallistuminen sanataidekoulun toimintaan on oululaismittapuun mukaan vähäistä (noin 150 lasta mukana), mutta valtakunnallisesti osallistujien määrä on jo varsin kohtuullinen. Sanataiteen ammattitaitoisista ohjaajista on kuitenkin pulaa. Sanataiteen olemus on moninainen – kytkentöjä on mm. kirjastotoimeen,

koulujen äidinkielen opetukseen, koulujen juhliin, elokuvakäsikirjoituksiin ja teatteritoimintaan, joten väyliä saavuttaa lasten arki on yllin kyllin. Vauvasanataiteessa on mukana lisäksi vanhempia. Toiminta rakennetaan lorujen, leikkien, lukemisen ja tanssin varaan. Mukana on myös luovan tanssin opetusta, jota voi harjoittaa monella tapaa. Vauvat voivat olla vanhempien kanssa mukana tanssituokioissa. Sanataidepajojen toiminnasta on eniten kokemusta kouluissa ja iltapäiväkerhoissa. Päivähoidon kanssa on meneillään pilottitoimintaa. Toiminnan merkitystä luovuuden, kokeilun, kielellisten taitojen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta ei voida kyseenalaistaa.

Oulussa on kiinnitetty huomiota tiedottamiseen ja yhteistyöhön koulutoimen kanssa. Opettajan kulttuurikalenteri kertoo oululaisten taidelaitosten ja kulttuurijärjestöjen tapahtumista painettuna ja verkkoversiona. Kulttuuripassi on NUKUn toimittama etukortti, jolla koulujen kulttuuriopettajat ja 9-luokkalaiset pääsevät edullisesti tai ilmaiseksi kulttuuri- ja taidetilaisuuksiin. Koulun kulttuuriopas on tarkoitettu perusopetuksen kouluille opetussuunnitelmatyön tueksi. Taikalamppu-menetelmän opasvihkonen esittelee vaihe vaiheelta elokuvakasvatuksen Taikalamppu-menetelmän nelituntisen kokonaisuuden. Tuote on hyödyllinen opetuskäyttöön. Esitteissä on pysytty tarkoituksenmukaisella ja selkeällä linjalla.

Koulut voivat kattavasti ja suunnitelmallisesti hyödyntää NUKUn kulttuuripalveluja halutessaan. NUKUn organisoimaa toimintaa on ollut monissa kouluissa sanataide- ja elokuvakasvatuksessa. Kehittämistyössä on ollut mukana kulttuuriopettajien verkosto. Yhteistyötä on tehty koulujen opettajien ja päiväkotien kanssa painopisteen ollessa kuitenkin alle kouluikäisiin ja vuosiluokkien 1–6 toimintaan. Toiminnalla halutaan tukea ensisijaisesti opettajien ja koulujen omaa kulttuurityötä. Opettajat ovat kokeneet myönteisenä mm. sanataiteessa ja elokuvakasvatuksessa saamansa palvelut. Esimerkiksi elokuvakoulu koulutti vuonna 2005 perusopetuksen opettajia 255 ja järjesti työpajoja, joihin osallistui 905 koululaista. Taikalampputyönä hoidettiin kouluissa työpajakokonaisuuksia myös muiden kulttuurilaitosten kanssa yhteistyössä. Koulukohtainen kulttuuriopetussuunnitelma on valmistumassa vuosiluokkapareittain 1–2, 3–4, 5–6 ja 7–9. Kulttuuriosaamisen integrointi opetussuunnitelmatyöhön ja opetukseen sekä eri aineiden sisältöihin on menossa.

NUKUn ja koulujen välisen toiminnan seuraava painopiste on saada kehitelty koulukohtainen kulttuuriopetussuunnitelma käytännön toimenpiteiksi. Kehitetty Taikalamppu-menetelmä koulujen elokuvakasvatuksessa juurrutetaan materiaalien avulla ja sen rinnalle kehitetään muita media- ja elokuvakasvatuksen menetelmiä ja materiaaleja. Taikalamppuhanketta sanataiteessa ja kirjallisuudessa on tarkoitus kehittää tieteellisen tutkimuksen ja sanataiteen didaktiikan kehittämisen avulla. Lastenkulttuurin kehittämissuunnitelma vuosille 2006–2008 on selkeä tavoitesuunnitelma ja jatkaa annettujen painopistealueiden kehittämistä, vaikka ei sisälläkään merkittäviä uusia avauksia. Sinänsä ”järjestelmä” on avoin ja ennakkoluuloton uusille ideoille ja avauksille, mitä on pidettävä oululaistaikalampun vahvuutena.

Erityisryhmien huomioiminen on erityisansio Oulun toiminnassa. Oulun kaupungin esityksen (lasten ja nuorten kulttuurikeskuksen perustamishakemus Ouluun, 2002) mukaiset, sinänsä kunnianhimoiset, valtakunnalliset toimenpiteet ja tavoitteet eivät ole sellaisenaan vielä toteutuneet. On kuitenkin korostettava, että tavoitteet on laadittu saavutettaviksi tässä puheena olevaa ajanjaksoa pidemmälle ajalle. Jatkuvuutta ja järjestelmällisyyttä toiminnassa kannattaa korostaa. Kuten muuallakin kulttuuritarjonnan osalta käy usein niin, että aktiiviset osallistujat ja koulut kuorivat kerman ja tarjonnan päältä ja muut jäävät ulkopuolelle. Verkostojen hyödyntäminen ja ”väliinputoajien” aktivoiminen entistä tehokkaammin on avainasioita NUKULle.

Yhteistyötä taiteen perusopetukseen ei juurikaan ole. Yhteistyötä kohtaan esiintyi aluksi

epäluuloja taiteen perusopetuksen puolelta, mutta ei enää nykyisin. Taikalamppu-toiminnasta ollaan tietoisia ja yhteistyön mahdollisuuksia selvitetään. Yhteistyötä voitaisiin kehittää mm. taideosaamisen tehokkaamman hyödyntämisen kannalta.

Yliopistoyhteistyötä on ollut toistaiseksi vähän, vaikka sen määrä onkin lisääntymässä. Opettajankoulutuslaitos on viime aikoina tullut yhteistyöhön jonkin verran enemmän mukaan. Varhaiskasvatuksen yhteydet yliopistoon eivät tulleet esiin. Alan harjoittelijoiden mukaan saaminen mm. yliopistoista lisää edellytyksiä toiminnan kehittämiseen.

NUKULLa on yhteistyötä Helsingin Annantalon kanssa mm. sanataiteen ja monikulttuurisuuden osalta. Lapinlahden kanssa yhteistyötä on keskuksia kiertävien näyttelyjen järjestämisessä. Lapinlahdelta on saatu apua mm. arkkitehtiopiskelijoiden ohjauksessa ja Lapinlahti on saanut animaatiotyölleen tukea vastaavasti Oulusta. NUKULLa on toimitettu elämystilat Annantaloon ja vastavuoroisesti Annantalolta näyttely NUKULLe. Porilaiset ovat kouluttaneet oululaisia ja vastavuoroisesti oululaisia sanataidetyöpajoja on viety Poriin. Kajaanilaisia on opastettu vauvasanataiteeseen ja elokuvatyöpajoja on järjestetty eri puolilla maata, ja Taikalamppu-keskuksista mm. Jyväskylässä ja Lapinlahdella.

Oulun lastenkulttuuriverkoston kulttuurialan asiantuntemusta voitaneen hyödyntää nykyistä enemmänkin toiminnassa. NUKULLa on varsin laaja ja monipuolinen osaajien verkosto yksin Oulun kaupungin alueella. Yhteistyötä voitaisiin kehittää lähikuntien kanssa enemmän toiminnallisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen suuntaan. Taikalampussa on työntekijöitä kuitenkin liian vähän, jos alueelliset ja kansallisetkin haasteet ja tehtävät otetaan huomioon.

Toimintaa arvioidaan keskustelemalla NUKUn sisällä, kun toiminta ja tulokset antavat siihen aihetta. Asiakkailta kerätään lähes säännönmukaista palautetta mm. työpajoista kouluista, ohjaajilta, lasten tarpeita kirjataan toiminnan lomassa. Lisäksi tilaisuuksista on mahdollisuus antaa vapaamuotoista palautetta. Yleisarviot NUKUn työpajoista ovat olleet yleensä toiminnan hyväksyvistä ilmauksista tosi hyvään saakka. Toiminnan laatua voidaan arvioida myös osaamisen ulkopuolisen kysynnän perusteella. Tästä esimerkkinä oli Juurikkalan kehittämä elokuvanteon Taikalamppu-metodi. Omasta arviointijärjestelmästä ei voida puhua, vaikka palautemahdollisuuksia onkin ollut tarjolla riittävästi. NUKUn portfolio oli kuitenkin laaja ja monipuolinen, mihin sisältyi myös seurantatietoa NUKUn toiminnasta.

2.5.4 Yhteenveto

NUKUn ja Taikalampun puitteissa toteutettu lastenkulttuuritoiminta vaikuttaa hieman kapea-alaiselta, vaikka toiminnassa toteutuvat kyllä annetut painopistealueen tehtävät ja vaikka yhteistyötä on laajasti kulttuurikentällä. Jos resursseja olisi enemmän, mahdollisuuksia olisi Oulun ja sen seutukunnan väestöpohjan perusteella vieläkin monipuolisempaan toiminnalliseen vuorovaikutukseen, missä myös läänin, yliopiston, läänintaiteilijan (lastenkulttuuri) ja monien yhteistyöverkostojen panos tulisi enemmän esiin. Resurssikysymys on myös se, missä määrin kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä voidaan lisätä.

Toiminnan saavutettavuuteen on kiinnitetty huomiota ja ne tahot on saatu mukaan yhteistyöhön, jotka on ollut tarkoituskin saada. Isossa kaupungissa toimintojen koordinoiminen on kuitenkin poikkeuksellisen suuri ja haastava tehtävä. Oulun etuina ovat mm. jatkuvuus viranhaltijapuolella ja tiedotuksen kattavuus ja ajantasaisuus. Rajoituksia syntyy ehkä painopistealueiden taiteenalojen vähäisemmästä kiinnostuksesta NUKUn organisoimaan toimintaan ja toisaalta jossain määrin oman tarjonnan kapea-alaisuudesta. Muiden palvelujen osalta oululaiskulttuuria on tarjottu tehokkaasti, mutta sille ei tehtävämäärityksistä, Taikalampun rahoituksesta muista syistä johtuen ole varsinaisesti yritettykään saada

NUKUn leimaa. Yhteistyötä taiteen perusopetuksen kanssa kannattaa kuitenkin vahvistaa. Yhteistyölle saattaisi olla sauma juuri taiteen ja kulttuurin substanssiosaamisessa, jolle koulut ja päiväkodit ovat mitä ilmeisimmin herkän avoimia. Jarruna on tietysti rahan vähyys, mikä tuli Oulussakin esiin.

Linjausten täsmentäminen siitä, missä määrin NUKU edustaa nuorisotoimintaa, missä määrin kulttuuria ja miten se haluaa painottaa taidekasvatusta ja ottaa myös nuoria laajemmin mukaan, on oleellista. Kysymys ei ole pelkästään kosmeettinen, vaan on myös imagokysymys. Keskeinen lähtökohta toiminnassa voisi olla juuri lastenkulttuurityöhön keskittyminen sekä taiteellinen osaaminen ja innovaatiot painopistealueilla. Nyt vaikutelmaksi jäi osin eräänlainen ajan hengen mukainen hallinnollinen kulttuurituottaminen tai muiden tarjolla olevien kulttuuripalvelujen välittäminen ja markkinointi. Kysymys on myös kaupungin kulttuuritoimen tietoisista valinnoista. Resursseja Oulussa olisi vieläkin rohkeampaan visiointiin sekä taiteellisen näkökulman korostamiseen. Johtajuus ja tavoitetietoisuus näkyivät NUKUssa selkeänä ja ammattimaisena.

Muutamit nähdyt (mm. videokoosteet) toimintatuokioiden ja työnäytteiden eivät olleet erityisen hiottuja. Niiden avulla välittyi toisaalta myönteisesti prosesseissa ehkä tavoiteltukin lasten ja nuorten aitous sekä spontaanisuus. Ne olivat ehkä näytteitä juuri tavallisesta arki-toiminnasta. Nähdyt näyttelyt olivat mielenkiintoisia, mutta eivät ehkä houkuttele aidosti kuin marginaalista asiakasjoukkoa.

NUKUn toiminnassa on mukana nuorta ja innostunutta osaamista. Tiedottamisen, näkyvyyden ja markkinoinnin eteen oli tehty runsaasti tasokasta työtä. Toimintaverkostojen (mm. opetustoimi, kulttuuritoimi, taiteen perusopetus) ja kaupunkia laajemmän yhteistyön aktivointi tavoitteelliseen yhteistyöhön ja kehittämistyöhön on meneillään. Myönteisenä merkinä pitkäjänteisyydestä näkyi mm. kattavan ja kaikki osallistavan kulttuurityön vahvistamisen tavoite opetussuunnitelmatyön avulla perusopetuksen kouluissa.

2.6 Porin lastenkulttuurikeskus - Satakunnan lastenkulttuuriverkosto

2.6.1 Taustaa

Porin lastenkulttuurikeskus hallinnoi sekä Porin kaupungin lastenkulttuuritarjontaa että Satakunnan lastenkulttuuriverkoston toimintaa. Vahvoja lähtökohtia lastenkulttuuritoiminnalle ovat Porin taidemuseon näyttelyt ja monivuotinen pedagoginen toiminta. Monet Porin ja Satakunnan lastenkulttuurihankkeista ovat käynnistyneet jo ennen Taikalamppujäsenyyttä, mutta saaneet lisää voimaa ja laajuutta rahoituksen ansiosta. Porilla on lastenkulttuuripoliittinen ohjelma, mutta alueella on huolta siitä, että koulujen kulttuuriin ja taidekasvatukseen osoittamat rahat ovat vähentyneet lähes olemattomiin ja liian suuri osuus toiminnasta lepää valtion rahoituksen varassa.

2.6.2 Resurssit

Porin lastenkulttuurikeskus toimii kulttuurilautakunnan ja apulaiskaupunginjohtajan alaisuudessa. Taikalamppu-toimintaa rahoittaa Porin kaupunki, maakunnan liitto sekä hankkeessa mukana olevat Satakunnan kunnat. Varsinaisesti toiminnasta vastaa Porin taidemuseo, jossa keskus toimii itsenäisenä yksikkönä. Porin lastenkulttuuritoiminnan hallintoa kuormittavat monet elimet: ohjausryhmä, projektiryhmä, taiteilijatyöryhmä, Satakunnan

lastenkulttuuriryhmä sekä Satakunnan lastenkulttuuriverkostohankkeen ohjausryhmä.

Lastenkulttuurikeskus määrittelee toimintansa lastenkulttuurin sateenvarjoksi, jonka alla on paljon alueellisia toimijoita. Erillistä rakennusta lastenkulttuurikeskukselle ei pidetä tarpeellisena. Yhteistyöllä yhdistysten ja avoimen sektorin kanssa on saavutettu eri alueiden lapsia ja nuoria sekä voitu hyödyntää kaupungin keskustan ulkopuolisia toimipisteitä.

2.6.3 Toiminta verkostossa

Kulttuuritoiminta nähdään Porin lastenkulttuurikeskuksessa keskeisesti hallinnollisena ja poliittisenakin kysymyksenä. Hallinnon kehittäminen onkin ollut Porin lastenkulttuurikeskuksen painopistealueena ensimmäisellä kaudella Taikalamppu-verkoston jäsenenä. Lastenkulttuurikeskuksen tehtävät valtakunnallisen verkoston jäsenenä ovat Porin lastenkulttuurikeskuksen kehittäminen paikallisesti ja alueellisesti. Se on merkinnyt myös laajemman alueen lastenkulttuurityön järjestämistä hallinnoitavaksi. Satakunnan kuntien paikoitellen hajanainen lasten- ja nuorten kulttuuritoiminnan tilanne on ollut lähtökohtana painopistealueen kehittämiseksi. Verkoston laajentaminen edellä kuvatulla tavalla kattavaksi koetaan Porissa uuvuttavan suurena tehtävänä. Tavoitteista ei kuitenkaan haluta tinkiä. Lisäksi on ylitetty hallintokuntien rajoja esim. liikunnan ja vapaa-aikatoimen kanssa tehdyssä yhteistyössä. Valokuvapajat ja näyttelyt uimahallissa ja maauimalassa sekä videon tekeminen yhdistettynä skeittaukseen ovat olleet tuloksena.

Vaikuttaa siltä, että moniportainen hallinto monine kokouksineen ja raportointivelvollisuuksineen kuormittaa lastenkulttuurikeskusta. Hyvänä puolena siinä lienee monien tahojen ja henkilöiden osallisuus lastenkulttuurikeskuksen toimintaan. Ehkäpä tämä on ollut tarpeen toiminnan alkuvaiheessa. Nykytilanteessa voitaisiin kuitenkin kuormitusta jo keventää.

Painopistealueeksi on määritelty hallinnon ja alueellisuuden kehittäminen. Tämä ei kuitenkaan voi merkitä hallinnon paisuttamista. Kun hallinnolliset kysymykset on saatu tyydyttävästi ratkaistuksi, on mahdollista keskittyä toiminnan kehittämiseen painopistealueilla. Porin lastenkulttuurikeskus on nostanut uusiksi painopistealueiksi vuosille 2006–2008 kuvataiteen, nykytaiteen, valokuvan ja visuaalisen kulttuurin, jotka sisältävät mm. museopedagogiikkaa ja ympäristökasvatusta.

Työsuhteiden jatkumisen epävarmuus on Porissa aiheuttanut rasisitua ja uupumustakin. Ehkäpä tehtäviä on keskitetty liiaksi vakituisille työntekijöille. Ulkopuolisilta projektitoimien tekijöiltä voisi saada enemmän ideoita ja luovaa panosta toimintaan. Porin lastenkulttuurikeskus on nostanut valtakunnalliseen keskusteluun mm. lastenkulttuurin arvostuksen kehittämisen ja monia koskevan kysymyksen siitä miten lastenkulttuurityöntekijä jaksaa.

Kansallinen julkisuus ja yleensä näkyminen koetaan tärkeäksi. Graafiseen viestintään panostetaan paljon voimavaroja - kuten on tehty muissakin lastenkulttuurikeskuksissa. Tavoitteena on mainosarvon saavuttaminen - lastenkulttuuria pitää "myydä" monille kohderyhmille. Tässä on ajoittain nähtävissä liioittelua - graafisen viestinnän tulisi olla tarkoituksenmukaisempaa ja kertoa painotetummin toiminnan sisällöistä. Mainostamisen tarve näyttää tarttuneen jopa lastenkulttuurikeskuksen suorittamaan itsearviointiin, jota vaivaa ylevä fraseologia ja konkreettisuuden puute.

Porin lastenkulttuurikeskus on järjestänyt kulttuuritarjontaa laajalla volyyymilla erityisesti päivähoitossa ja esikoulussa. Toiminnan laajentumisessa on Taikalamppu-rahoituksella ollut ratkaiseva merkitys.

Erityisen suosittu on ollut "Vauvojen värikyly" - pienten lasten vanhemmille ja lapsille tarkoitettu kuvataidetyöpaja Porin taidemuseossa. Idean on sovellettuna tuonut Päivi

Setälä Virosta. Se ansaitsisi tulla arvioiduksi omana tutkimuksenaan. ”Vauvojen värikylpy” on käynnistetty kansainvälisenä yhteistyönä Viron Beebide loovustuban kanssa ja yhteistyö jatkuu yhä työpaja- ja näyttelyvaihdon merkeissä.

Porilla on vahva rooli lastenkulttuuritoiminnan vetäjänä alueellisesti. Pienissä kunnissa on henkisen ja taloudellisen tuen saaminen tärkeää. Porin lastenkulttuurikeskuksen Taikalamppu-toiminnassa on ollut mukana 14 kuntaa ja Satakunnan lastenkulttuuriverkoston kautta kaikki Satakunnan 26 kuntaa. Esimerkiksi Euran kunnassa toiminta on koettu merkitykselliseksi. Oma toimintaa on voitu laajentaa ja vetäjiä palkata. Porin lastenkulttuurikeskus on luonut yhteistyöverkoston ja kollegoja voi käyttää asiantuntija-apuna esim. rahoituksen järjestämisessä. Ongelmana pienessä (jos suuressakin kunnassa) on kuntabudjetoinnin jäykkyys, joka ei kulje samassa rytmissä kulttuuritapahtumien kanssa. Eurassa järjestetty kulttuuriperintöseminaari tuotti uuden mittavan ympäristökasvatushankkeen. Luontevasti tämä asettuu Euraan, jossa on esihistoriakeskus ja viikinkiaikaan liittyvää lastenkulttuuritoimintaa jo ennestäänkin harjoitettu. Eura on kulttuuritoiminnassaan henkisesti omavarainen, mutta katsoo saavansa tarpeellisen tuen alueelliselta lastenkulttuurikeskukselta.

Toinen esimerkki aktiivisesta pienestä kunnasta on Merikarvia, jonka kulttuurirahoitus on nousussa. Taikalamppu-jäsenyyden myötä Merikarvian kaikki kulttuurin lisäraha suunnattiin lastenkulttuuritoimintaan. Toiminta on keskittynyt Galleria Vanhan Savun ympärille. Näyttelyihin liittyy mm. työpajoja, joissa vahvasti ovat mukana perheet ja isovanhemmat. Vapaaehtoisten osuus on tuntuva, mm. työttömät ovat mukana kahviota pitämässä. Merikarvialla tuotetun Oura-oopperan lapsinäyttelijöille voitiin palkata oma ohjaaja. Talveksi valmistettiin jouluaiheinen musikaali, jonka vaatetilauksia ”pelasti” paikallisen firman. Lisäksi Porin lastenkulttuurikeskus–Satakunnan lastenkulttuuriverkosto organisoii Satakunnan museot yhteiseen museoviikkoon, jonka aikana korostettiin lapsille ja nuorille suunnattua tarjontaa. Merikarvian museot (mm. Kalastusmuseo) osallistuivat viikkoon erityisen aktiivisesti.

Alueellista koulutusta on järjestetty seminaarien muodossa ja mm. luentosarjana Porin taidemuseossa. Porin lastenkulttuurikeskus - Satakunnan lastenkulttuuriverkosto on järjestänyt yhteistyössä Teatterikorkeakoulun aikuiskoulutusyksikön, Porin Teatterin ja Satakunnan taidetoimikunnan kanssa opettajille suunnatun Teatteri oppimisympäristönä -koulutuksen. Koulutuksen sisältöinä olivat teatteritietous ja teatterin toimintakulttuuri, opetussuunnitelman aihealueiden/teemojen ja teatteriesityksen teemojen kartoittaminen sekä niiden yhdistäminen käytännön opetustyössä, draaman toiminnalliset työtavat, opettajien omat käytännön sovellutukset. Taiteen perusopetuksen opettajille on järjestetty täydennyskoulutusta mm. valon eri mahdollisuuksista ja uudemmissa taidemuodoista kuten mediataiteesta ja käsitetaiteesta. Lisäksi keskus on järjestänyt Uhkakuvia -seminaarisarjaan kuusi valtakunnallista seminaaria, joissa on käsitelty mm. lastenkulttuurinrahoitusta, lastenkulttuurissa piilevää rasismia ja mediakasvatusta, sekä lastenkulttuuria ja kulttuuripoliittikkaa käsittelevän kansainvälisen seminaarin.

Yhteistyö taiteen perusopetuksen kanssa ei ole ollut vielä erityisen läheistä. Porin lastenkulttuurikeskuksen roolina on ollut toimia tiedottajana. Yksiköiden edustajat ovat mukana lastenkulttuurikeskuksen projektiryhmässä. Porin lasten ja nuorten kuvataidekoulun kanssa on toteutettu mm. pojille suunnattu Klopit kiertoradalle –taidekasvatusprojekti. Projektissa olivat mukana myös Rovaniemen kuvataidekoulu ja Helsingin Annantalon taidekeskus. Haastatteluja tehtäessä oli suunnitelmissa useampien taiteen alojen ulottaminen perusopetuksen opetussuunnitelmaan. Erityisen tärkeäksi tämä tavoite koettiin myös passiivisiksi jääneissä kunnissa.

Palmgren-konservatorio järjestää Porissa taiteen perusopetusta musiikissa. Konser-

vatorion kanssa on toteutettu Päiväkotisoitot porilaisissa päiväkodeissa sekä maakuntaan suuntautuneita konsertteja. Porin lastenkulttuurikeskus on myös mukana suunnittelemassa käsityön taiteen perusopetusta ja sen opetussuunnitelmaa sekä kehittämässä sanataiteen opetussuunnitelmaa.

2.6.4 Yhteenveto

Porissa on ollut lastenkulttuurikeskuksen muodostamiselle hyvä lähtötilanne. Tasokasta toimintaa on ollut erityisesti kuvataiteen, elokuvan ja teatterin alueella. Kaupungin kulttuuritoiminnan arvolinjauksissa on tehty monta vuotta työtä lastenkulttuurin merkityksen kohottamiseksi.

Paikallisen ja alueellisen lastenkulttuurin kehittäminen on vaatinut paneutumista hallintoihin, jotta laaja toimintakenttä on voitu organisoida. Hallinnointi on myös tuottanut tänä päivänä ylimääräisen tuntuista hallintofraseologiaa. Näkyvyys on ollut paikallispoliittisesti tärkeää, mutta kentällä sitä on myös arvosteltu.

Porin lastenkulttuurikeskus on toteuttanut useita kansallisesti korkeatasoisia seminaareja, jotka ovat edistäneet asiantuntijaverkoston luomista ja toimineet alueellisena koulutuksena.

On löydetty hyviä käytännön ratkaisuja, esim. mediakasvatuksen ns. Lakukärri, joka on kiertänyt alueen kouluissa kevyellä organisaatiolla, sekä Vauvojen värikylpy -toiminta, joka hyvänä perheteroimintamallina on levinnyt Porista muuallekin Suomeen.

Pyrkimys kaikkien 5–6 -vuotiaiden saavuttamiseen on tavoitteena erinomainen. Organisaatioiden ja hallintokuntien rajoja on onnistuttu ylittämään.

Taiteen perusopetuksen kanssa on yhteistyötä, mutta enemmänkin on toivottu.

Rajoituksia toiminnalle asettaa lastenkulttuurikeskuksen työntekijöiden mittava työmäärä, joka on koettu liian kuormittavaksi.

Porin lastenkulttuurikeskuksen alueella Satakunnassa on aktiivisia kuntia, jotka pienelläkin taloudellisella tuella ovat saaneet tasokasta toimintaa syntymään. Lastenkulttuurikeskuksen tarjoama asiantuntijaverkosto on koettu alueellisesti tärkeäksi. Kaikkia kuntia ei ole laajalta alueelta vielä saatu aktiivisiksi. Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet.

2.7 Vantaan lasten ja nuorten kulttuurikeskus, Vantaan kaupungin kulttuuripalvelujen Taikalamppu

2.7.1 Taustaa

Vantaalle on leimallista kaupungin laajuus maantieteellisesti ja samalla erilaisten alueiden hajanaisuus henkisesti ja liikenteellisesti sekä monenlaiset sosiaaliset haasteet. Kaupunki rakennettiin nopeasti ja irrallisesti. Samalla kuitenkin pääkaupunkiseudun alue tarjoaa huomattavan resurssin. Taide- ja kulttuurialan toimijoita on erittäin paljon. Lähes kaikki mahdollinen Suomessa tarjottava koulutus ja asiantuntemus ovat lähellä. Ja vaikka monet kulttuurit ovat haasteena, myös asiantuntemusta eri kulttuurien taiteesta ja muusta osaaamisesta on saatavilla. Potentiaalinen runsaus ja toisaalta monenlainen hajanaisuus tuottavat erittäin haasteellisen toimintaympäristön, josta on vaikea tulla näkyville ja jota on hankala sitouttaa ja organisoida.

Taikalamppu-toiminnalla oli perustansa, sillä Vantaalla on ollut lastenkulttuuritoimin-

taa pitkään. Lähiössä on paljon lapsiperheitä, joiden tarpeisiin on kehitetty jo vuodesta 1982 kulttuuripalveluja. Ennen Taikalamppua Vantaan alueella on ollut vakiintuneena monipuoliset lastenkulttuurin toimijat. Keskeisessä asemassa ovat olleet esimerkiksi kuvataidekoulu sekä monet ammattilaistanssiryhmät, kuten Vantaan Tanssiopisto, joka tunnetaan poikatanssin pioneereina Suomessa.

2.7.2 Resurssit

Vantaan Taikalampun toimintaa rahoittaa kaupunki. Sen tuki lastenkulttuurille on periaatteellista, vaikka kuntatalous on kireä. Taikalampun organisaatio muodostuu toiminnanjohtajasta, osa-aikaisesta projektisihteeristä sekä tanssin aluekulttuurisihteerin ja kuvataidekoulun ja taidemuseon virkamiesten työpanoksesta. Työskentelyä ohjeistaa ohjaava ryhmä, jossa on puheenjohtajana Vantaan kaupungin kulttuuritoimenjohtaja. Ohjausryhmä on kokoontunut muutaman kerran vuodessa. Taikalamppuun ei ole osa-aikaisen projektisihteerin lisäksi palkattu henkilökuntaa, vaan työntekijät toteuttavat lasten ja nuorten kulttuurikeskuksen tehtäviä virkatyönään. Tämä ei suju aivan oman työn ohessa, vaan työ koetaan kuormittavana. Hallintorakenne sinänsä on kevyt, ja viranomaispäätökset voidaan tehdä ohi lautakunnan.

Taikalamppu-toimintaa koordinoidaan Taidetalo Pessissä ja Toteemissa. Toimintaa kuitenkin tapahtuu eri puolilla Vantaata ja siinä hyödynnetään alueen muita kulttuuritoimijoita.

2.7.3 Toiminta verkostossa

Vantaan kaupungin kulttuuripalvelujen Taikalamppu sai opetusministeriöltä tehtäväalueikseen tanssitaiteen ja kuvataiteen. Tanssitaiteen sisältötehtävänä on ollut erityisesti tanssin saavutettavuuden edistäminen. Kuvataiteen alueen kehitystehtävät määriteltiin erityisesti koulutuspainotteiseksi eli tutkimuksen, koulujen, opettajien ja taiteen perusopetuksen yhteistyöhön ja monipuolisuuteen.

Painopistealueista tanssia rahoitettiin varsinkin ensimmäisinä vuosina eniten. Ammattilaisten käyttö on tanssissa välttämätöntä, mutta tämä myös maksaa. Toiminta on sisältänyt lyhytkestoisia työpajoja mm. päiväkodeissa sekä pitkäkestoisia projekteja, joiden sisällölliseen teemaan on erityisesti panostettu, esim. valta/väkivalta ja toivo. Tanssitoiminnassa on myös tutkimuksellista ja kokeilevaa otetta.

Lasten taidetalossa järjestetyt pedagogiset näyttelyt on toteutettu taidetalojen ja kuvataidekoulun yhteistyönä. Taiteen tulkintaan on panostettu ja näyttelyihin on liitetty monitaiteista toimintaa. Kuvataidekoulu ei ole kuitenkaan hyödyntänyt Taikalamppua niin paljon kuin olisi ollut mahdollista.

Vantaalla on ymmärretty alueen haasteet. Esimerkiksi erityisopetusta saavien lasten määrä on prosentuaalisesti Suomen suurin. Saavutettavuus on ollut keskeinen toiminnan arvopohja. Toimintaa onkin kaikilla suuralueilla ja toimijat ovat paneutuneet sosiaalisen, sukupuolisen ja psykologisen saavutettavuuden ongelmiin. Toiminta, erityisesti tanssi on pyritty saamaan arjen keskelle. Sekä pojille että tytöille on suunnattu omaa toimintaa. Erityisopetuksen ryhmät ovat tulleet vähitellen voimakkaammin mukaan työpajoihin, samoin 10-luokkalaiset. Ruotsinkielistä toimintaa sen sijaan on vähän. Kesätoimintaa on myös, jopa kolmen viikon monitaiteisia työpajoja. Tätä ei juuri muualla Suomessa ole vielä toteutettu. Maahanmuuttajanuorille on suunnattu omaa toimintaa, esimerkiksi kiinnostavalta vaikuttanut Public memories-työpaja. Hakunilan nuorille on suunnattu erikseen toimintaa alueen

ongelmien ratkomiseksi taiteen keinoin. Yhteistyötä on tehty myös monikulttuurikeskusten kanssa. Nuorisotiloja on hyödynnetty, mutta niiden käyttöä voisi tehostaa edelleen.

Koulu yhteistyö on ollut kangertelevaa. Kulttuuriyhdyshenkilöverkko on perustettu ja opetussuunnitelmayhteistyö on aloitettu 2004. Tämä toiminta on hyötynyt Taikalamppuverkostosta (Oulu aloitti ops-työn). Vantaalla on vielä hyvin paljon kouluja ja yksittäisiä luokkia, jotka ovat passiivisia. Sinänsä kouluilta on tullut hyvää palautetta. Päiväkodit sen sijaan ovat erityisen kiitettävästi mukana. Opettajien koulutusta pitäisi itsearvioinninkin mukaan lisätä.

Vantaalla taiteen perusopetus käsittää kaikki alat ja se tavoittaa n. 6 000 lasta. Saavutettavuusongelmaksi mainitaan, että monilahjakkaat lapset täyttävät kaikki ryhmät ja ulkopuolelle jää paljon lapsia ja nuoria. Erilaiset oppijat tarvitsisivat omia ryhmiään. Huomion kiinnittää se, että samalla kun kaupunki tuli mukaan Taikalamppuun, taiteen perusopetuksesta vähenivät rahat. Kuten monella muullakin paikkakunnalla myös Vantaalla kysellään, mistä vastikerahat otettiin.

Pitkäkestoisten ja lyhyiden projektien suhdetta on Vantaalla pohdittu. Pitkät projektit ovat kalliita ja tavoittavat vähemmän. Mutta ne tukevat nuoren kokonaisvaltaista kasvua, joka on näkynyt positiivisesti myös suhteessa muuhun koulunkäyntiin. Tämänkaltaisen seuranta ja merkityksen arviointi oli ansiokasta. Pitkäkestoista toimintaa on tilastojen mukaan varsin vähän. Omat rakennukset Taidetalo Pessi ja Taidetalo Toteemi koetaan tärkeiksi, vierailijoita on kummassakin talviaikana 600–700 viikossa. Samalla kaupungin sisäinen liikkuminen todetaan erittäin ongelmalliseksi. Kouluilla ei ole rahaa tai mahdollisuuksia kulkea.

Tutkimusaiheita olisi paljon, yhteys korkeakouluihin on vielä kovin heiveröinen, vaikka ideoita olisi.

Verkosto on pääkaupunkiseudun tarjonnan mukaisesti hyvin laaja ja monikulttuurinen. Konkreettista yhteistyötä on tehty Helsingin Annantalon kanssa. Palautteen mukaan koulut arvostavat erityisesti erityisryhmien kanssa toimimista.

2.7.4 Yhteenveto

Koulujen, joita on perusopetuksessa peräti 60, kanssa on aloitettu opetussuunnitelmatyö, mutta yhteys kouluihin on edelleen melko ohut. Taiteen perusopetus on laaja-alaista, mutta se saavuttaa aivan liian pienen ja valikoituneen ryhmän, joten painopistettä kouluihin olisi hyvä lisätä. Kaupungin laajuus ja hajanaisuus on haaste. Kaupungin sisäinen matkustaminen näyttää hankalalta. Liikkuvuuteen, sekä lasten että toimintojen, olisi syytä kiinnittää kaupungin taholta huomiota ja pohtia esim. Hämeenlinnan malliin yhteistyötä bussiyhtiöiden kanssa.

Erityisesti tanssitoiminnan vastaanottamat haasteet monikulttuurisuuden, saavutettavuuden ja tasa-arvon näkökulmasta ovat kannustavia esimerkkejä. Tanssilla on hyvät mahdollisuudet tavoittaa hyvin erilaisia ja vaikeastikin saavutettavia ryhmiä. Sosiaalinen näkökulma ja taiteellinen laatu eivät sulje toisiaan pois, päinvastoin, toiminta on ollut kenttää kuuntelevaa. Kulttuurin saavutettavuus on lisääntynyt.

Vantaan Taikalampulla olisi alueelliset mahdollisuudet hyödyntää enemmän tutkimustoimintaa. Taidekasvatuksen kysymykset näyttävät nousevan suoraan kentältä ja niiden tutkimuksella olisi valtakunnallista ja tulevaisuuteen suuntaavaa merkittävyyttä.

Taikalamppu-keskusten keskinäiset alueellisuudesta ja kuntakoosta aiheutuvat erot tulisi huomioida toiminnan resursoinnissa, suunnittelussa ja organisoinnissa. Vantaalle asetettavat tehtävät ja resurssit olisi suhteutettava haasteisiin. Vantaa tarvitsee rakenteeltaan nykyistä

laajemman ja monipuolisemman lastenkulttuuritoiminnan. Vahvuutena on tanssikasvatuksen ohella pysyvästi kuvataide, erityisesti museopedagogiikka sekä monikulttuurisuus. Yleisesti ottaen opetusministeriön tavoitteet ovat täyttyneet.

3 Tilakäytäntöjen arviointia

Päivi Granö

3.1 Lapsi on aina jossakin

Yksinkertainen kysymys siitä, missä lapsi on, osoittautuu tärkeäksi. Pienen lapsen suhde ympäristöön on intensiivinen, aistivoimainen ja tunteiden määrittämä. Samalla suhde aikuisiin ja muihin lapsiin on irrottamaton osa ympäristösuhdetta. Lapselle tilanteet välittyvät sen mukaan tunteeko hän olonsa tarpeeksi turvalliseksi ottaakseen vastaan jotakin ehkä kovinkin uutta ja erilaista tai kokeakseen houkutuksen tehdä itse.

Lapsi, joka tulee perheen tai jommankumman vanhemman mukana esimerkiksi teatterirakennukseen, voi saada näytelmästä aivan erilaisen käsityksen kuin lapsi, joka tulee paikalle päiväkotiryhmänsä kanssa. Perheen ja ryhmän tapa liikkua tilassa, tehdä havainnot, sallia toimintaa ja tunteita ovat erilaiset. Tilanne on jälleen erilainen, jos ohjaaja tulee päiväkotiin työskentelemään valmiin ryhmän kanssa. Ohjaajan ammattitaitoa on herkkyyys nähdä paikka lapsen kannalta. On tärkeää olla tietoinen toiminnan muusta kontekstista. Pienimpien lasten kannalta on siten syytä tarjota mahdollisuutta lastenkulttuuriin erilaisissa tiloissa ja tilanteissa. Tietoisuus toiminnan aikatasosta liittyy tilaan. Sekä jatkuvuudella, joka luo luottamusta, rohkeutta ja mahdollisuuden syventämiseen että yksittäisillä tapahtumilla on paikkansa.

Kouluikäinen liikkuu laajemmalla alueella ja itsenäisesti. Samalla liikkumista ohjaavat voimakkaammin omat tarpeet sekä ympäristöstä tulevat mielikuvat. Toiminnat eriytyvät sukupuolen ja monen muun ryhmän arvojen mukaisesti. Ovia sekä aukeaa että sulkeutuu. Lastenkulttuurikeskukset ovat yleisesti ottaen hyvin tietoisia haasteista, jotka liittyvät vanhempien lasten ja nuorten toimintaan, myös tilallisesti. Koulut määrittävät tietyn koulukulttuurin alueeksi, ne ovat haaste myös tilankäytön kannalta. Koulutilojen käyttöä voi edelleen tehostaa. Kunnissa tilakysymykset nähdään liiaksi eri hallintokuntien toimialueiksi.

Kun esimerkiksi taiteilija tulee työskentelemään kouluun kouluaikana, hän samalla sekä kommentoi että voi muuttaa tilan käyttöä ja kokemusta tilasta. Toisinaan nämä kohtaamiset ovat muodostuneet ongelmallisiksi. Taustalla voi olla kysymys tilan hallinnasta, yhtäältä siitä kuka paikkaa määrittelee ja toisaalta lasten epävarmuudesta erilaisesta tilankäytöstä. Sirkustaiteilijan karnevalisoidessa esimerkiksi välituntitoiminnan, avautuu lapsille ja opettajille mahdollisuus nähdä paikka toisena. Lasten tullessa kesken koulupäivän kuvataidekoulun tiloihin työskentelemään, kuten esimerkiksi Jyväskylässä, voidaan samalla näyttää taidetta harrastavien muiden lasten teoksia. Työskentely teatteritiloissa mahdollistaa esimerkiksi näyttämötekniikan käytön. Luokkatoverin toiminnan näkeminen toisessa ympäristössä voi

vaikuttaa positiivisesti ryhmähenkeen. Tilojen vaihtaminen kesken koulupäivän on varmasti vaikuttavampaa kuin vastaavaan toimintaan osallistuminen vapaa-ajalla.

Ympäristötaide, arkkitehtuuri ja yleensäkin kuvataide on luonteva tilaherkkyyttä ja tilojen tulkintaa harjoittava toimintamuoto. Myös marginaalisten alueiden, kuten erilaisten joutomaiden käyttö on lisääntynyt ja lastenkulttuurikeskukset ovat osanneet nähdä ympäristönsä kyseenalaistavina tilakäytäntöjen purkajina, kuten esimerkiksi Porissa on toimittu. Kaupunkitilan ottaminen lapsille erilaisten tapahtumapäivien ja pienempien projektien avulla on luonut mahdollisesti tuntua yhteisestä kaupungista. Kuvataiteen mahdollisuudet lasten ja nuorten äänen kuulemisessa esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa tulisi vielä paremmin ottaa huomioon lastenkulttuurikeskusten ja kuntien yhteistyössä. Lastenkulttuurikeskuksilla on olemassa mahdollisuudet ylittää rajoja sekä sisällöllisesti että rakenteellisesti.

Nuoriso- ja muut vapaa-ajan tilat ovat luontevia kohtaamispaikkoja, joissa on mahdollisuus myös nuorten omaehtoiseen toimintaan. Lastenkulttuurikeskuksilla on myös mahdollisuus tarjota nuorille käyttöön sellaisia aikuisten tiloja, joihin heillä ei muuten toimijoina olisi mahdollisuus päästä. Tällainen nuorille etäisten ja arvolatautuneiden tilojen ”valloittaminen” voi toimia tärkeänä väylänä kohti aikuisuuden tilallista maailmaa. Jotkut lastenkulttuurikeskukset ovat tämän mahdollisuuden myös huomanneet. Ohjaajien vastuulla on nähdä tilankäytön valtasuhteet. Nuorten saavutettavuus ja kulttuurin saavutettavuus muuttuvat vaikeammin havaittavaksi kulttuuriseksi kysymykseksi.

Lastenkulttuurikeskuksissa, kuten esimerkiksi Vantaalla, on pohdittu sukupuolittuvaa taideharrastamista. Myös tilojen käytössä on toisinaan toteutettu tyttöjen ja poikien oman paikan tarvetta. Herkkiä ja vaativia tilanteita luo työskentely maahanmuuttajien kanssa. Esimerkiksi tasa-arvon näkökulmasta fyysinen ympäristö, kuten kadut, polut, ovet, huoneet ja jopa huonekalut voivat toimia kutsuvina tai torjuvina valtakysymyksiä herkästi lukeville nuorille. Tilojen sosiaalinen rakentuminen on prosessi, johon kulttuuriyöllä on mahdollisuus tarttua.

Lastenkulttuurikeskukset painottavat tilallisia valintojaan eri tavoin. Toisten olemus on verkkomainen, toiminta tapahtuu siellä missä se on katsottu tarkoituksenmukaiseksi. Jotkut keskukset painottavat lapsille nimetyn oman rakennuksen tärkeyttä. Verkkomaisessa tavassa toimia on etuna se, ettei itse keskuksen olemassaoloa painoteta, eihän se ole lapsille olennaista. Lasten ei välttämättä tarvitse tällöin liikkua pitkiä matkoja ja kuljettamisen ongelmat ovat pienempiä. Liikkumisen ongelmat eivät suinkaan poistu verkkomallisakaan. Haittana saattaa olla liiallinen sopeutuminen paikkakunnan tarjoamiin ehkä epätyytyttäviin ja pohtimattomiin käytäntöihin. Verkostomaisessa alueellisessa työskentelyssä on kehitetty kuntien kanssa hyviä käytäntöjä. Koulutiloja on voitu käyttää vastikkeetta tai olemassa olevien kulttuuritilojen käyttöä on tehostettu esimerkiksi vapaaehtois- tai työllistämistoimin. Joustava verkostomalli, jonka ei tarvitse mieltä toimitilojensa vuokratukia, voi kuitenkin keskittyä liiaksi monimutkaisiin verkoston rakenteisiin ja panostaa moninkertaiseen tiedottamiseen.

Oma talo antaa lasten toiminnalle instituution arvon ja merkityksen. Kulttuuritalo, jonne voi tulla ja jonne on helppo tuoda voi muodostua merkittäväksi meidän paikaksi. Mutta samalla on syytä pitää yllä alueellisesti kattavaa toimintaverkostoa. Paikkakunnilla, joissa lastenkulttuurikeskus on synnytetty jo valmiiksi kulttuurirakennuksena tunnettuun tilaan, ei ole tarvinnut vakuutella toimintaansa. Toisaalta valmis talo on jo saanut leimansa, jota voi olla vaikea muuttaa. Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen saavutettavuus voi olla konkreettisesti tiloista kiinni. Erilaisen profiilin tilavalinnat joka tapauksessa luovat paikalliseen kulttuurielämään.

Talo on helpommin tunnettu paikkakunnilla kuin verkosto, joka mahdollisesti joutuu tekemään enemmän julkisuustyötä. Kulttuuritalon rakentaminen tai kunnostaminen on

kallista. Kunta toivoo vastaamista imagorakentamiseen. Massiivinen ja merkittävällä paikalla sijaitseva talo voi johtaa perustamaan ylimääräisen johtajanviran tai hallintorakenteen pelkästään talon takia, vaikka toiminta ei sitä edellyttäisikään. Keskus, joka on valinnut toimintatavakseen oman kulttuuritalon, voi olla samalla joustavasti toimiva verkosto. Oma talo saattaa myös ajan kuluessa jäykistyä ylläpidettäväksi toimistoksi. Oman kulttuuritalon tai liikkuvan verkoston lisäksi toteutetaan myös välimuotoa, toimitilat ovat pysyvät ja niissä voi olla myös lapsille tarjottavaa toimintaa, mutta lisäksi toimitaan liikkuvana verkostona. Eräs konkreettinen vastaus tilakysymykseen on Hämeenlinnan toteuttama käytäntö, jossa paikallisliikenteen kanssa on päästy sopimukseen päiväkotilasten ja koululaisten ilmaisesta liikkumisesta linja-autoissa tiettyinä kellonaikoina.

Tutustuminen lastenkulttuurikeskuksiin oli myös niiden lähestymistä paikkakunnan kartalla. Sijainti suhteessa liikenneyhteyksiin, kaupalliseen tai hallinnolliseen keskukseseen ja talon arkkitehtuuri ovat luettavissa olevia viestejä. Eikä ole epäilystäkään etteivätkö myös lapset kykenisi tähän lukutehtävään. Toisinaan pyöriteiden sijainti voi olla keskeinen saavutettavuustekijä.

Tietoisuus omasta sijainnista aivan konkreettisesti kartalla sekä henkinen sijainti omassa yhteisössä on tarpeellista itsetuntemusta. Lapsen paikka muodostuu monimutkaisessa paikallisessa neuvotteluprosessissa.

4 Arvioivia johtopäätöksiä, kehittämistarpeita ja -suosituksia

Päivi Granö, Esko Korkeakoski ja Maria Laukka

Taikalamppu-verkoston lastenkulttuurikeskukset ovat aktivoituneet opetusministeriön rahoituksen ansiosta. Erityisesti painopistealueillaan keskukset ovat vahvistaneet toimintaansa eri suunnissa. Kuntien kulttuurihallintoon keskuksilla on yleensä riittävät ja toimivat yhteydet, vaikka hallinnon ja hallinnoinnin mukanaolo toiminnan kokonaisuudessa vaihtelee.

Verkoston keskusten välinen yhteistyö on lisääntynyt ja on monien keskusten välillä toimivaa. Hyvä tiedonkulku ja koulutustilaisuudet ovat esimerkkejä näistä käytännöistä. Paikallisten kulttuuritoimijoiden kanssa yhteistyötä tehdään lähes poikkeuksetta, mutta kunnan ulkopuolisiin toimijoihin yhteistyösuhteet ovat satunnaisempia. Taiteen perusopetuksen kanssa keskukset ovat tehneet yhteistyötä vaihtelevimmin - yhteistyö toimii yleensä, mutta on myös ristiriitoja.

Alueellinen, kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö on verkostoitumisen tässä vaiheessa vielä satunnaista ja kapea-alaista. Alueellinen yhteistyö on näistä aktiivisinta. Kansainvälisen yhteistyön toimivuudesta Helsingin Annantalon taidekeskus on yksi hyvä esimerkki.

Taikalamppu-verkoston kehittämiä toimintamalleja tai hyviä käytäntöjä on levitetty verkoston sisällä ja laajemminkin kulttuurikeskusten käyttöön. Näistä käytännöistä myönteisinä esimerkkeinä ovat mm. yhdeksännen vuosiluokan oppilaille kehitetty kulttuuripassi, kulttuurikurssit ja -kalenterit. Keskukset ovat tavoitteellisesti kiinnittäneet huomiota toimintansa saavutettavuuteen, erityisesti oman kuntansa alueella – ohuinta toiminta on edelleen nuorten osalta eli 13-vuotiaiden ja sitä vanhempien nuorten sekä ns. erityistä tukea tarvitsevien ryhmien osalta.

Perusopetuksen vuosiluokille 1–6, esiopetukseen ja varhaiskasvatukseen suunnattua toimintaa on eniten. Palaute erilaisista toimintapajoista, -tuokioista ja -tilaisuuksista on ollut yleensä myönteistä, mutta kulttuurityön ja taideosaamisen vahvistaminen koulujen kautta tai koulujen omana toimintana on vielä aluillaan. Opetussuunnitelmallisessa lastenkulttuurin kehittämistyössä voidaan mainita mm. Oulu hyvänä esimerkkinä.

Lastenkulttuuritoiminnan volyyymiin ja suuntautumiseen verkostolla on ollut myönteistä vaikutusta. Toiminnan uhkina saattavat olla hektisyys, joskus tavanomaisuuskin, suosion tavoittelu toisarvoisin keinoin ja toiminnan päällekkäisyys muiden toimijoiden kanssa. Monet havainnot verkoston elinvoimaisuudesta rohkaisevat tukemaan verkostomaisen

toimintatavan kehittämistä edelleen. Taikalamppu-verkoston kaltaista verkostoitumista on tapahtunut myös paikallisesti ja alueellisesti.

Taikalamppu-verkostolla on hyvät ja ihanteelliset lähtökohdat: toisiaan täydentävä tavoiteasettelu, yhdenvertaisuus ja saavutettavuus toimintaperiaatteina sekä pyrkimys laadukkaaseen toimintaan aloilla ja alueilla, joilla esiintyy pulaa osaamisesta ja toimijoista. Perusopetus ja taiteen perusopetushan eivät nykyisellään takaa kaikille riittävää ja tasa-arvoista kulttuurikasvatusta. Lastenkulttuuriverkostolla on mahdollisuus laajentuessaan pitkällä tähtäimellä lisätä taiteen harrastusta jo varhaislapsuudesta alkaen ja laventaa näin taiteen kuluttajien suhteellista osuutta maassa. Keskukset ovat edenneet verkoston tavoitteiden suuntaan, mutta tarkastelujakso on liian lyhyt ja panosten määrä on vaatimaton kansallisiin haasteisiin nähden, joten vahvoihin päätelmiin ei tässä vaiheessa ole riittävästi evidenssiä.

4.1 Kehittämistarpeita

Lasten ja nuorten kulttuurityötä voidaan kehittää entistä korkeatasoisemmaksi 1) lisäämällä työhön kohdistuvaa yliopistollista tutkimusta ja asianmukaista arviointia, 2) vahvistamalla jo versonutta poikkitaiteellisuutta 3) tukemalla erityisesti lapsikeskeisyyttä, innovatiivisuutta ja luovuutta, 4) painottamalla verkostomaisia työtapoja, informaatioteknologiaa ja keskinäistä koordinoitua toiminnan kehittämistä ja 5) tukemalla päiväkotien, esi- ja perusopetuksen kulttuuri- ja taidekasvatusta erityisesti niiden omaa osaamista ja asenteita vahvistamalla. Lastenkulttuurityö ansaitsee myös enemmän julkisuutta ja asiantuntevia näkemyksiä osana muuta kulttuurista käytävää yhteiskunnallista keskustelua.

Kun lastenkulttuurityössä vahvistetaan taiteellisen toiminnan ammatillista perusosaamista ja painopistealueiden erityisosaamista sekä lapsuuden ja nuoruuden erityislaadun ymmärtämistä työtä organisoitaessa, voidaan pitkällä tähtäimellä saavuttaa kestäviä tuloksia. Kehittämistyötä ja toiminnan laatua voidaan lisäksi parantaa kytkemällä arviointi toiminnan ja tulosten seurantaan entistä järjestelmällisemmin.

Taikalamppu-verkoston kaltaisella lastenkulttuurityöllä on mahdollisuus vaikuttaa taiteen eri aloja integroivaan ja rikastavaan suuntaan. Voidaan perustellusti olettaa, että lastenkulttuurityö lisää kulttuuripalvelujen kysyntää ja antaa näin myös tilaisuuksia alan osaajille työllistyä ja saada täydentävää koulutusta työelämässä.

Lastenkulttuurikeskusten työ vaatii vielä profiilin kirkastamista ja ammatillisen roolin selkiyttämistä kulttuuripalvelujen tuottajana, välittäjänä ja kehittäjänä; rajaus ensisijassa lastenkulttuuriin ja sen sisällä taidekasvatuksellinen painotus saattaa olla eräs mahdollisuus selkiyttää keskusten työnkuvaa. Lastenkulttuurikeskusten voima on innovatiivisuudessa, osaamisessa, menetelmissä ja työvälineissä, joita muuten ei ole keskusten kohderyhmille tarjolla. Keskusten olemassaolon oikeutus syntyy myös työstä, jota tehdään niiden asiakkaiden kanssa, jotka nykyjärjestelmässä muutoin jäävät julkisen kulttuurityön ulottumattomiin (mm. erityistä tukea tarvitsevat nuoret ja haja-asutusalueiden lapset ja nuoret).

Lastenkulttuurikeskusten verkosto voi olla myös nykyistä enemmän kansalaisaktiivisuuden kanavoija, keskustelun herättäjä ja professionaalinen toimija silloin, kun kulttuurityön merkitystä tarkastellaan osana hyvinvointipalveluiden tuottamista.

4.2 Kehittämissuosituksia

Erityisesti taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurikeskusten toiminnan tehtäväalueita, rooleja ja yhteistyömalleja tulisi selkiyttää. Lastenkulttuurikeskusten tulee vahvistaa perusopetuksessa annettavaa kulttuurikasvatusta. Siitä ei saa tulla veruke ohentaa edelleen perusopetuksen taidekasvatusta koululaitoksessa.

Lastenkulttuurin perustutkinto saattaisi olla eräs tapa kehittää lasten- ja nuorten kulttuurityön kehittämistä. Näitä koulutussisältöjä tulisi vahvistaa kulttuuriammattilaisten omissa tutkintovaatimuksissa sekä myös yleissivistävien koulujen ja oppilaitosten opettajan- koulutuksessa.

Taiteidenvälisen työn merkitystä tulisi korostaa tavoitteissa ja painopistealueiden valinnassa. Leikki ja leikkiympäristöt sekä näiden tutkimus sopisivat painopistealueeksi kaikkia taiteen aloja yhdistävänä toimintamuotona.

Aluekeskusajattelun pohjalta keskusten työ voidaan ulottaa suunnitelmallisesti koko maan kattavaksi nykyistä verkostoa kehittäen ja laajentaen.

Lasten kulttuurikeskusten tai vastaavien työ tulisi määritellä selkeämmin säädösperustaisesti jo olemassa olevaan monitahoiseen kulttuurityöhön integroituvaksi – nyt pahimmillaan eri toimijat saattavat ”syödä” toistensa resursseja.

Arviointiryhmä pitää tarpeellisena lastenkulttuurin vahvistamista maassa mm. siten, että opetusministeriö perustaa erityisen lastenkulttuuritoimikunnan nykyisten valtion taidetoimikuntien rinnalle ja niiden työtä täydentämään.

Esimerkki Taikalampun arviointikäyntien ohjelmasta

14.9.2005 Hämeenlinnan ARX-talo (Keinusaarentie 13)

Arvioijat: Päivi Granö ja Esko Korkeakoski

ARX:sta: Nina Torkko ja Noora Herranen

- 10.00 - Kokoontumien ARX-talossa, keskustelua
- 11.00- Kaupunginjohtaja Tapani Hellsten mukana keskusteluissa
- 11.30 ARX:in toimijoita esittelemässä toimintaansa
 - Sorin sirkuksen tuottaja Minna Aurivuo ja sirkuksen koulukiertue

- 12.00 Lounas Tawast Bankissa – keskustelu jatkuu
- 13.15- Kierros Arx-talossa haastatteluineen
- 14.00 Iltapäiväkahvi kuninkaanpöydässä – keskustelu jatkuu
- 14.30- Toiminnan esittelyt jatkuvat
 - Minitatterin toiminnanjohtaja Marja Myllyniemi kertoo Kuningas Lear näytelmästä
 - opiskelija Panu Koskinen esittelee Koeajo-projektista musiikkitapahtuma Hang on Hookin
 - teatteri-ilmaisun ohjaaja Marja Susi kertoo Tiilenpäitä lukemassa – teatteripajasta

- 16.00 Loppuyhteenveto ja päivän päättäminen

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-485-208-X (nid)

ISBN 952-485-209-8 (PDF)

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti:

Yliopistopaino
PL 4 (Vuorikatu 3)
00014 Helsingin Yliopisto
puhelin (09) 7010 2363
faksi (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

Bokförsäljning:

Universitetstryckeriet
PB 4 (Berggatan 3)
00014 Helsingfors Universitet
telefon (09) 7010 2363
fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi